

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος 127

Συλλογή ἑτησίαι· Ἐν Ἑλλάδι σφ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ σφ. 20. — Ἄ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἑκτακίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτήσιαι. — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως· Ὀδὸς Ἀγγέλου 9.

14 Ἀυγούστου 1883

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ

Ἀναμνήσεις.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1882 ὁ Κουμου-
 δούρος ἠττηθεὶς εἰς τὴν Βουλὴν παρῆρτετο τῆς
 ἐξουσίας. Τὸ ὄνομα τοῦ διεσύρετο, ἐὰν ὄχι ὡς
 ἀπ' εὐθείας καταχραστοῦ, ὡς ἐπωφελομένου
 ὅμως ἐκ τῶν καταχρήσεων τῶν περὶ αὐτόν. Ἡ
 ἐκκρεμὴς τότε ὑπόθεσις τῶν Βελενζικῶν ἐθεω-
 ρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ ὡς κηλὶς ἀκυροῦ-
 ροῦσα διὰ παντός τὴν ὑπόβλησίν του. Ἡ πρόσ-
 φατος ἐκείνῃ ἱστορίᾳ ἐχρησίμευεν ὡς ἀφορμὴ
 πρὸς ἀναπόλησιν παλαιῶν ἀμαρτιῶν· πρὸς ἐπι-
 μορτύρησιν δὲ τῶν ψιθυριζομένων κατηγοριῶν
 ὑπελογίζετο ἡ μεγάλη δῆθεν περιουσία τοῦ
 πτωχοῦ ἄλλοτε πρωθυπουργοῦ, καὶ ἐμετρῶντο
 ἐπὶ τῶν δακτύλων ἢ ἐν Ἀθήναις οἰκία του, ἢ
 ἐν Μουνηχίᾳ ἔπαυλὶς του, τὰ εἰς Πόρον καὶ
 Μεσσηνίαν κτήματά του, μάλιστα δὲ τὸ τελευ-
 ταῖον ἀπόκτημα, — ὁ μισθὸς, ὡς ἐλέγετο, τῆς
 συμμετοχῆς του εἰς τὰ βρωμερὰ τῶν Θηβῶν
 κατορθώματα, — οἱ ἐν Εὐβοίᾳ ἄγροι, τοὺς ὀ-
 ποίους ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου μοι ἐδείκνυον μετὰ
 μειδιάματος ἐκφραστικῶς οἱ συνεπιβάται, ὅτε
 ολίγας πρὸ τῆς πτώσεώς του ἡμέρας διέπλεον
 τὸν Εὐβοϊκὸν πορθμόν.

Συγχρόνως δὲ κατηγορεῖτο ἐπὶ πολιτικῇ ἀ-
 νανδρίᾳ ἢ ἀνεπιτηδεϊότητι, ὡς ἀφήσας νὰ ἀπο-
 λεσθῇ τὸ ἀπακτῆν ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερο-
 λίνου κέρδος, ὡς ὑποκύψας δουλικῶς εἰς τῆς
 διπλωματίας τὴν παλιμβουλίαν καὶ παραδε-
 χθεὶς τὴν ἀπόσβεσιν τῶν ἀπαξ περὶ αὐτὸν
 ἐπὶ τοῦ χάρτου συνόρων, — ὡς ἐνὶ λόγῳ
 θυσιάσας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ συμφέροντα.

Ἀδέξιος διπλωμάτης, ἀπρόβουλος πολιτικός,
 σφαγεὺς τῆς Ἡπείρου, καταχραστὴς τῶν δη-
 μασιῶν χρημάτων, ἀνθρωπὸς ἀνευ ἀρχῶν, —
 τοιαῦται ἦσαν τινὲς τῶν κατὰ τοῦ Κουμου-
 δούρου ἐκτοξευομένων μορφῶν ἐν ἔτος πρὸ τοῦ
 θανάτου του.

Τὴν 25 Φεβρουαρίου 1883, μετὰ μακρὰν καὶ
 πολυώδυνον νόσον, ἀπεβίωσε. Ἡ Ἑλλὰς σύμ-
 πασα μετὰ τισαύτης πανηγυρικῆς λύπης τὸν
 ἐπένησεν, ὥστε οὐδέποτε ξένος παρατηρητῆς,
 ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς, ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ὅτι
 τὸν θρῆνονόμενον σήμερον μέγαρ πολίτην ἐξῆ-

βριζον χθές καὶ κατηγοροῦν οἱ πλεῖστοι τῶν
 πλεόντων ἐπικηδεῖους διθυράμβους εἰς ἐξῆ-
 μνήσιν του. Αἱ ἐφημερίδες πᾶσαι ἐπεσώρευσαν
 ἐντὸς πενθίμων περιθωρίων ἐκφράσεις ἐλεγεια-
 κάς, φιλοτιμούμεναι τίς πλέον τῆς ἄλλης νὰ
 ὑπερψώσῃ τὸ κλέος του. Τὰ δημοτικὰ συμ-
 βούλια ἐψήφισαν στεφάνους ἐπὶ στεφάνων, ἢ
 Βουλὴ ὀλοψήφως τῷ ἀπένευμε τὴν τιμὴν τῆς
 ἐθνικῆς δαπάνης ἐκφορᾶς, ἢ δὲ κηδεῖα ἐτελέσθη
 μετ' ἀσυνήθους μεγαλοπρεπειᾶς, καὶ ἡ πρω-
 τεύουσα ὀλόκληρος πενθηροῦσα τὸν παρηκο-
 λούθησε. Λόγοι ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐξεφωνήθη-
 σαν καὶ δάκρυα ἐχύθησαν. Τὴν δ' ἐπαύριον ἡ
 Βουλὴ, τῇ προτάσει τοῦ προέδρου τῆς Κυβερ-
 νήσεως, ἐψήφισε σύνταξιν διὰ τὴν χήραν καὶ
 τὴν θυγατέρα του, λησμονοῦσα ἢ ἀκυροῦσα ὅσα
 ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου ἐλέχθησαν
 περὶ παρανόμων τοῦ ἀποβιώσαντος ἀποθησαυ-
 ρίσεων.

Ποῦ ἡ κλειὴ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς; —
 Τίνες ἦσαν οἱ δίκαιοι; Οἱ ἐξεγειρόμενοι ἀπ' αὐ-
 τὸν κατὰ τοῦ Κουμουδούρου ὡς ἀνάδρωος καὶ δο-
 λικῶς θυσιάσαντος τὰ Ἰωάννινα καὶ ὡς κλέψαν-
 τος τὰ δημόσια χρήματα; ἢ οἱ συνωθούμενοι
 ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ οἴκου του πλατείας ἐνόσω ἐ-
 ψυχραμάχει, καὶ οἱ κλαίοντες ἤδη αὐτὸν νεκρόν;
 Ἀληθές ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς μετὰ θάνατον
 τιμῆς ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον γνώρισμα τῶν Ἑλ-
 λήνων. Ἡ πρὸς τὸν Κουμουδούρου ἀποδοθεῖσα
 διαφέρει κατὰ ποσότητα μᾶλλον ἢ ποιότητα
 τῆς ἀποδιδομένης εἰς πάντα ἐν Ἀθήναις κη-
 δευόμενον. Ἄλλ' οἱ ἐπικηδεῖαι λόγοι ὁμοιάζουσι
 πρὸς τὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς. Ἐὰν κρινῇ
 τις τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῶν εἰς τὰ κοιμητή-
 ρια πλακῶν, πάντες οἱ κοιμώμενοι ἐκασμοῦντο
 ζῶντες ὑπὸ πάσης ἀρετῆς. Ἡ διαφορὰ εἶναι,
 ὅτι οἱ λόγοι δὲν χαράσσονται ἐπὶ μαρμάρου ὡς
 αἱ ἐπιγραφαί· ὥστε ὁ λέγων ἔχει τὸ διπλοῦν
 πλεονέκτημα, ὅτι κοπιᾷ ἐλιγώτερον τοῦ γλύ-
 πτου καὶ ὅτι αἱ φράσεις του ὄκ λησμονηθῶσι.
 Ναι μὲν, τυποῦνται, ἀλλ' ὁ τύπος εὐτυχῶς
 δὲν διαιωρίζει τὰ πάντα. Ἐνθεν ἢ ἀφθονία,
 τὸ μῆκος καὶ αἱ ὑπερβολαὶ τῶν ἐπικηδεῖων ἀ-
 γορεύσεων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδι.

Ἄλλ' ἡ ὑπερβολὴ τῆς πρὸς τοὺς τεθνεώτας
 ἀνοχῆς ἀποτελεῖ ἴσως ἀντιστάθμησιν δικαίαν

τῆς πρὸ τοῦ θανάτου ὑπερβολικῆς ἀσθηρότητος. Ὁ Ἕλληνας κλίνει φύσει πρὸς τὸ ψέγειν, ὁ νοῦς του πηγάζει εὐκόλως εἰς τὸ κακόν, ἡ δὲ γλώσσά του προθύμως τίθεται εἰς τοῦ νοῦ τὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ ξένοι συνήθως ἐξίστανται ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ μεθ' ἧς διασύρομεν ἀλλήλους, οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν δίδοντες πίστιν εἰς τὰς ἐκατέρωθεν διαβολὰς, θεωροῦσιν ἅπαντας ἡμᾶς συλλήθδην ἀξιόους τῶν ἐναλλὰξ προστριβομένων μομφῶν. Πολλάκις ἤκουσα τὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ μετρία μέχρι τοῦδε ὑπόληψις ἡμῶν παρὰ τοῖς ξένοις οφείλεται πρὸ πάντων εἰς ἡμᾶς αὐτούς. Ἀφοῦ ὅμως ἐπὶ ζωῆς διαβάλωμεν ἀλλήλους, ἐλαφρύνομεν τὴν συνείδησιν καὶ τελοῦμεν εἶδος ἀνταποδόσεως διὰ τῶν ἀμοιβαίων μετὰ θάνατον ἐπαίνων.

Ὡς πρὸς τοὺς πολιτικούς ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐπεξηγήσις τῆς πρὸς τὸ ἐγκωμιάζειν τοὺς νεκροὺς τάσεως. Οἱ πρὸς αὐτοὺς ἐπαινοὶ χρησιμεύουσιν ὡς ψόγος κατὰ τῶν ζώντων, ἐπιτυχῶνται δὲ οὕτω διπλῆ εὐχαρίστησις καὶ διὰ τοὺς λαλοῦντας καὶ διὰ τοὺς ἀκούοντας. Οὕτω περίπου ἐξηγεῖ καὶ ὁ Σωκράτης τὴν ὑπὸ τοῦ Καλλικλέους γενομένην ὑπεράσπισιν τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ ἐκ τῶν πρώην κυβερνησάντων τὰς Ἀθήνας. «Οἱ ἀσχοντες, λέγει, ἀπὸ τὸν στόμαχον δὲν κατηγοροῦσιν ὡς αἰτίους τῆς νόσου ἐκείνους, οἵτινες ἐνέπλησαν καὶ ἐπάχυνον τὰ σώματά των, ἀλλὰ κατηγοροῦσι καὶ ψέγουσιν ἐκείνους οἵτινες τύχῳσι παρόντες καὶ τοῖς ἀδίδουσι συμβουλὰς ὅταν ἐπέλθῃ μετὰ καιρὸν ἢ ἐκ τῆς πλημονῆς νόσος. Εἰς τοὺτους θὰ ποιήσωσιν ὅ,τι κακὸν δύνανται, θὰ ἐγκωμιάσωσι δὲ τοὺς προτέρους καὶ αἰτίους τῶν κακῶν». (Γοργίας § 74). Ἄδικος ἐν μέρει ἡ παραβολὴ τοῦ Σωκράτους· οὔτε ὁ Θεμιστοκλῆς, οὔτε ὁ Περικλῆς ἦσαν κατὰ πάντα ἀξιοὶ τῆς αἰνιττομένης κατηγορίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης ἦτο Ἕλληνας! Ἀνακαλοῦσι δὲ τοὺς λόγους του τὰ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κουμουνοῦρου λεχθέντα παρὰ τινῶν τῶν ἀγορευσάντων, οἵτινες ὠφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας ὅπως τοξεύσωσι πικρὰ βέλη κατὰ τοῦ πρώην ἀντιπάλου του. Ἔστω παρηγορία ὅμως διὰ τοῦτον ἡ βεβαιότης ὅτι, ὅταν ἔλθῃ — εὐχόμεθα δὲ πολὺ νὰ ἀπέχῃ εἰσέτι, — ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς εἰς τὴν ἱστορίαν παραδόσεως τοῦ ὀνόματός του, πρώτοι οἱ τότε ἐπιζώντες ἐκ τῶν σημερινῶν ἀντιπάλων του θὰ πλέξωσι καὶ δι' αὐτὸν διθυράμβους καὶ στεφάνους.

Ὁ πρωθυπουργὸς αὐτός, ὁμιλῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κουμουνοῦρου, ἐντέχνως ἀπέφυγε τὰς ὑπερβολὰς, διεξέφυγε τὰς λεπτομερείας, ἀνεκῆρυξε τὴν ἐπὶ τσαυτὰ ἔτη ἐξασκηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος ἐπιρροὴν εἰς τὰ τῆς πατρίδος, ἐτίμησε τὸν Κουμουνοῦρον ὡς «προῖόν τῆς κανονικῆς λειτουργίας τοῦ φιλελευθέρου

τῆς Ἑλλάδος πολιτεύματος», ἐθρήνησε τὴν «στέρησιν ἀνδρός, ὅστις ἠδύνατο ἐν δεδομέναις περιστάσεσιν νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τὰς πεποιθήσεις τῆς Εὐρώπης ὅπως ποδηγετήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν δυσχεραίσις», ἐθρήνησε τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, διότι «ἡ συνταγματικὴ ἀντιπολίτευσις ἀποτελεῖ μέρος ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόσπαστον ἐνόμου Κυβερνήσεως». Οὐχ ἤττον ἐπιδεδίξα, καὶ πολιτικῆ συνάμα, ἦτο ἡ πρωτοβουλία του περὶ ἐνδείξεως ἐθνικοῦ πένθους. Ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, καθὼ ἀρχηγὸς τῆς πλειοψηφίας, ἀντιπροσωπεύει πράγματι τὴν ὀλομέλειαν τῆς Βουλῆς. Ἦτο καθῆκον ἄρα αὐτοῦ ἡ λήθη τῆς πρὸς τὸν Κουμουνοῦρον πάλης καὶ ἡ ἐπ' ὀνόματι τῆς Βουλῆς ἔκφρασις τῆς ἐθνικῆς λύπης ἐπὶ τῷ θανάτῳ του.

Ἡ λύπη αὕτη ἦτο εἰλικρινὴς ἐκ μέρους τοῦ ἔθνους, ὅσω καὶ ἂν ἀνεμιγγύετο δόσις κομματισμοῦ εἰς τῶν πολιτευομένων τὰς θρηνηθῆσας. Ὡς πολιτικὸς εἶχε βεβαίως πικρίλας ἐλλείψεις ὁ Κουμουνοῦρος, ἀλλ' ἦτο ἀνθρώπος ἀγαθὸς καὶ εἶχεν ἐμφυτον τὴν τέχνην τοῦ προσελκύειν τὴν ἀγάπην ὅσων τὸν ἐπλησίαζον. Δὲν εἶχεν ἐχθροὺς, ὡς εἶπεν ὁ Κ^ο: Τρικυόπης ἐπὶ τοῦ τάφου του. Ὅτε κατὰ τὴν προλαβοῦσαν βουλευτικὴν περίοδον ὁ ἐκ Καλαβρυτῶν βουλευτῆς κ. Οἰκονόμος καταφερόμενος κατ' αὐτοῦ, ἐχώρισε τὸν πολιτικὸν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, χαρακτηρίσας εἰρωνικῶς τὸν τελευταῖον τοῦτον ὡς γλυκύτατον, ὁ Κουμουνοῦρος εὐστόχως ἀπήντησεν ὅτι ἀποδέχεται εὐγνωμόνως τὴν διακρίσιν, ἥτις τῷ ἐξασφαλίζει τὴν εὐμένειαν τοῦ κατηγοροῦ του· διότι ὁ μὲν πρωθυπουργὸς εἶναι πρόσκαιρος, ὁ δὲ ἀνθρώπος διαρκέστερος.

Ἦτο πράγματι γλυκὺς ἀνθρώπος. Ἴσως ἡ γλυκύτης του, προβαίνουσα μέχρι ἀνοχῆς καὶ ἐνδοτικότητος ἄκρας, ὑπῆρξε πηγὴ κακῶν καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν πολιτείαν. Ἐὰν ἦτο ὀλιγώτερον γλυκὺς, ἴσως ἐξέθετε ζῶν εἰς ὀλιγώτερος κινδύνους τὴν ὑπόληψίν του. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ εὐκαμψία του ἦτο ἴσως στοιχεῖον δυνάμεως ἐν τῇ ἀμόρφῳ εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς ἡμετέρα κοινωνία, ἐνθα τὰ ἐπάγγελμα τοῦ πολιτεύεσθαι δὲν ἔπαυσεν εἶτι θεωρούμενον ὡς μέσον βιοποριστικόν. Ὅπως δὴποτε, ἐξ ἁπάντων τῶν ἐπισημασθέντων πανηγυριστῶν του μόνος ὁ ποιητῆς Κ^ο: Σουρῆς ὑπέδειξεν ὡς ἐλάχιστον τὴν πολλὴν γλυκύτητα τοῦ Κουμουνοῦρου:

Ἄν ἦτο λίγο πὺ κακός, ἂν πάντα δὲν ὁμίλει καὶ εἰς ἐχθροὺς καὶ φίλους του μὲ ὄψι γλασσή, ἂν τοῦλειπε καὶ μὴ φορὰ τὸ γέλοιο ἀπ' τὰ χεῖλη καὶ ἂν κάπου κάπου ἔμενε ἡ στήθη του κλειστή, ὡ, πὺ πολὺ θὰ τοῦκατε τὸ ἔθνος του λιθίνι καὶ ἡ Δόξα θαλερώτερο θὰ τοῦπλεκε στεφάνι!

1. «Μὴ Χάνεσαι». 1 Μαρτ. 83.

Ἄλλὰ βεβαίως ἡ γλυκύτης μόνη καὶ ἡ εὐκαμψία τοῦ χαρακτήρος δὲν ἐξηγοῦσι τὴν ἀνύψωσίν του. Μόνη ἡ ἐπιδειξίτης ὅπως ὠφελῆται τῶν περιστάσεων δὲν ἤθελεν ἐπαρκέσει, ἐὰν ἐσπερεῖτο θελήσεως καὶ τόλμης. Ἄνευ δὲ τῆς ἐμφύτου πολιτικῆς εὐφύας του δὲν ἤθελε διὰ μόνης τῆς ἐνδοτικότητος κατορθώσει νὰ κυβερνήσῃ ἐπὶ τσαυτὰ ἔτη τὴν Ἑλλάδα. Οὐδ' ἐσπερεῖτο μαθήσεως, εἰ καὶ οὐχὶ συστηματικῶς ἀποκτηθείσης. Ναι μὲν, ἡ κυριώτερα του ἴσως μάθησις ἦτο ἡ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδίως τοῦ Ἑλλήνου τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ δὲν περιορίζετο εἰς μόνην τὴν μελέτην αὐτῆν ἢ φιλομάθειά του. Ὁ Λεωνίδας Σγούτας, ὅστις ἐκ τῶν πρώτων ἐν Ἑλλάδι μετῆλθε τὸ ἐμπόριον τῶν ξένων βιβλίων, μοι ἔλεγε πρὸ εἰκοσι καὶ πέντε περίπου ἐτῶν, ὅτι οὐδένα τῶν τότε ἐν Ἀθήναις πολιτευομένων εἶχε πελάτην συνεχέστερον.

Ἐγνώρισα τὸν Κουμουνοῦρον κατὰ πρῶτον ὅτε ἐν ἔτει 1859 ἐπεσκέφθη τὸ Λονδίνον. Ἡ τύχησά νὰ τῷ χρησαμύσω ὡς ξεναγὸς ἐν τῇ ἀπεράντῳ ἐκείνῃ πόλει, τῷ ἔδειξα τὰ περιεργα αὐτῆς, τοὺς λιμένας, τὰς φυλακὰς τῆς, τὸν συνώδευσα εἰς ἀγροτικὰς ἐπαύσεις φίλων μου. Τὰ πάντα μετὰ περιεργίας παρετήρει, περὶ πάντων ἠρώτα καὶ ἠρεῦνα. Ἰδίως διέτριβεν εἰς τὰ τοῦ οικονομικοῦ ὄργανισμοῦ τῆς Ἀγγλίας. Ἀναχωρῶν μοι ἀφήκεν ἐρωτήματα ἔγγραφα περὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν τελωνείων, περὶ λεπτομερειῶν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος. Αἱ σύντομοι ἐρωτήσεις του ἦσαν τοσοῦτον περιεκτικαί, ὥστε διὰ πολλῶν καὶ ἐκτενῶν ἐπιστολῶν καὶ μετὰ οὐχὶ μικρὰς μελέτας ἐδέησε νὰ τῷ κοινοποιήσω τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν μου.

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐκ Λονδίνου ἀναχώρησίν του μετέβην εἰς Ἑλλάδα. Εἰς Νεάπολιν μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τὸν εἶδον ἐπιβιβαζόμενον ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπὸ Μασσαλίας κατέπλεον. Ἀλλὰ ὀλίγον τὸν εἶδον τότε, διότι ἡ κακοκαιρία τὸν περιώρισεν ὑπὸ τὸ κατὰστρομα. Δὲν μᾶς διεχώριζε δὲ ἡ κακοκαιρία μόνη. Ἦτο εἰς τὴν δευτέραν θέσιν, διότι, ὡς μοι ἔλεγεν, εἶχεν ἐξαντληθῆ τὸ βαλάντιόν του. Ἡ ἐπίδειξις βεβαίως δὲν ἦτο ἐλάχιστον του. Ἴσως τὸν ὠδήγει εἰς ἀποφυγὴν αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὸ ἀπλοῦν καὶ αὐταρκές τοῦ χαρακτήρος του, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώσις τῆς φύσεως τοῦ Ἑλλήνου, ὅστις δὲν ἀνέχεται εὐκόλως οἰκισθῆποτε ὑπεροχῆς τὴν ἐπίδειξιν.

Ὅτε κατὰ τὸ 1867 ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας, ὁ Κουμουνοῦρος ἦτο πρωθυπουργός. Τὸν ἐπεσκέφθη καθ' ἣν ὥραν ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Ἐπασχε ποδάγραν, οἱ δὲ συνυπουργοὶ ἦσαν συνηγμένοι εἰς τὸν κοιτῶνά του. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκεῖνο ἦτο, ὡς πρὸς σχηματισμὸν, ἐν τῶν ἐκλεκτοτέρων ἐξ ὅσων ἐκυβέρνησαν ποτὲ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ ἀπετέλουν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κουμουνοῦρου, ομάδα σεβαστὴν καὶ ἰσχυράν. Τινὲς ἀπεβίωσαν ἔκτοτε. Διὰ τί οἱ λοιποὶ ἀπεσπάρθησαν τοῦ ἀρχηγοῦ των; Πταῖουσιν οὗτοι ἢ ἐκεῖνος; Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι εἰσέτι ὠριμον πρὸς λύσιν. Ἀλλ' ἐν ὁ Κουμουνοῦρος συνεκράτει περὶ αὐτὸν τοὺς συνεργάτας ἐκείνους, ἤθελεν εἶσθαι διάφορος ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος.

Πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὰς διασκέψεις του τὸ ὑπουργικὸν ἐκεῖνο συμβούλιον, εἰσήχθη εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅστις ἐνδεδυμένος μὲν, ἀλλ' ἄνευ ὑποδημάτων, ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κλίνης. Περὶ αὐτὴν ἐπὶ ψαθίνων καθεκλῶν ἐκάθητο οἱ πλείστοι τῶν συναδέλφων του. Οὕτε σινδὼν ἢ σκέπασμα οἶον δῆποτε ἐπὶ τοῦ στρώματος, οὔτε παραπετάσματα ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς πρασίνης καριόλιας, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς ἀνάκλιτρον εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ μέχρι ἀκοσμίας ἀπλότης ἐκεῖνη ἦτο συγχρόνως καὶ ἐνδειξις τῆς ἀτμοσφαιρᾶς ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνετράφη καὶ ἐξῆσε. Ὁ Βούλγαρις αὐδέποτε παρεδέχθη τὸν Εὐρωπαϊκὸν ἱματισμὸν, ἀλλ' ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ πρὶν ἢ ἰδῆ τὸ ἀξιοπρεπὲς καὶ ἐπιβλητικὸν τοῦ Ἰδραίου προκοίτου, ἤσθάνετο πὺς ὅτι εὐρίσκειται ὑπὸ στέγην ἀρχοντικὴν. Ὁ Κουμουνοῦρος ἐφόρει Εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν, ὁ δ' ἐπὶ τοῦ λιχανοῦ του δακτύλιος ἐμαρτύρει ὅτι ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα πολιτισμοῦ παρὰ τῶν συνοδευσάντων τὸν Ὁθωνα Γερμανῶν· ἀλλὰ πάντα ἐπ' αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτὸν ὑπεδείκνυον τὸν ἐπαρχιώτην. Ἀπλοῦς καὶ ἀρετῆς, οὐδαμῶς ἐφάνετο ἐνθυμούμενος ὅτι ἄνηκεν εἰς ἐπίσημον ἐν τῇ πατρίδι του οἶκον, οὔτινος τὸ ὄνομα δὲν ἐγένετο δι' αὐτοῦ πρώτου γνωστὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα.—Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, περὶ τὰ 1795, ὁ Μπέης τῆς Μάνης Ἰωάννης Γληγοράκης, ὁ ἐπιλεγόμενος Ζανέτ-μπεης, κατηγορηθεὶς μετὰ δεκαπενταετῆ ἡγεμονίαν ἐπὶ συνεννοήσε μετὰ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, καθηρέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων «διάδοχος δὲ αὐτοῦ ἐγένετο ὁ ἀπὸ Κιτριῶν Κουμουνοῦρος, ὁ κατήγορός του, ὅστις διέκειτο εἰς διαρκῆ κατὰ τοῦ Γληγοράκη πάλην καὶ εἰς φιλικὰς μετὰ τῶν Τούρκων σχέσεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κουμουνοῦρος μετὰ ἐπταετῆ ἡγεμονίαν καθηρέθη, περὶ τὰ 1802, καὶ ἐστάλη εἰς τὸ ἀπέραντον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα καὶ ἀπεβίωσε. Εἶχε κατηγορηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἀυστρίας ὡς συμμαστῶν. τῆς συλλήσεως πλοίου Αὐστριακοῦ. Τὸν Κουμουνοῦρον διεδέχθη ὁ Ἀντώνιος Γληγοράκης, ὁ προκατόχος τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη!».

1. Ἰδε: Leake, Travels in the Morea, vol. I, p. 318.

ὡστε ὁ Κουμουνοῦρος ἠδύνατο, ἐὰν ἤθελε, νὰ καυχῆται ἐπὶ ἡγεμονικῇ καταγωγῇ. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν ἀξίωσιν ταύτην εἶχεν, οὐδ' ἐπεδίωκε τὴν ἐπίδειξιν εὐρωπαϊκῆς δῆθεν ἀγωγῆς. Ἀπ' ἐναντίας, τὸ ἀνεπιτήδευτον τῶν τρόπων του ἐπηύξατο τὴν δημοτικότητά του. Ἡ οἰκία του ἦτο πάντοτε ἀνοικτὴ καὶ πάντοτε πλήρης. Ἐγνωεῖται ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ συρροὴ ἦτο μεγαλειτέρα ὅτε ἐκυβέρνησε. Ἀλλὰ καὶ ὅτε εὐρίσκατο ἐκτὸς τῶν πραγμάτων δὲν τὸν παρήκτου οἱ φίλοι του καὶ οἱ περιμένοντες τὴν ἐκ νέου ἀνάστασιν του εἰς τὴν ἐξουσίαν. Παροιμιώδης ἡ εὐκολία του εἰς τὸ ὑπόσχεσθαι καὶ εἰς τὸ δίδειν. Δὲν ἐκράτει, λέγουσι, τὰς ὑποσχέσεις του πάσας· τούτο διότι ἡ εὐκολία τῆς πραγματοποίησεως δὲν ἐξίσουτο πρὸς τὴν εὐκολίαν τῆς ὑποσχέσεως· ἀλλ' ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀπερχομένων μὲ τὰς χεῖρας μὴ κενὰς, συνετῆρει τὴν ὑπομονὴν τῶν ὑποσχέσεις μόνως λαμβανόντων. Ἐπερίμενον καὶ οὗτοι τὴν σειράν των καὶ ἔμενε πλήρης ἡ οἰκία του. Μόνον περὶ μεσημβρίαν, ὅτε ἂ μετὰ τὸ γεῦμα ὕπνος φέρει γενικὴν εἰς Ἀθήνας ἡσυχίαν, ἐκενοῦντο τὰ δωμάτια του.

Τοιαύτην ὥραν ἐξέλεξα ὡς τὸν ἐπισκεφθῶ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις, ἐν ἔτει 1877, διατριβὴν μου. Ἐπανερχόμενος εἰς Ἀθήνας ἐθεώρουν πάντοτε καθήκον τὸ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ μὲ εἰλικυε δὲ διαρκῆς πρὸς αὐτὸν συμπάθεια, τὴν ὁποῖαν μοι ἀνταπέδιδε δεχόμενός με μετὰ πολλῆς πάντοτε εὐπροσηγορίας. Τούτο τῷ ἀπέβαινε τόσῳ μᾶλλον εὐκολον, καθόσον, ἐκτὸς τῆς συνήθους αὐτοῦ πρὸς πάντας προσηγορίας, ἐγνώριζεν ὅτι οὐδὲν εἶχαν πατὴρ νὰ ζητήσω αὐτὸς δι' ἐμὲ οὔτε δι' ἄλλους.

Ἀληθῶς, ἐπέτυχον ὡς πρὸς τῆς ὥρας τὴν ἐκλογὴν. Ἡ οἰκία τοῦ πρωθυπουργοῦ ἦτο ἔρημος θαμνῶν, ἀλλ' ἡ θύρα κατὰ τὸ σύνθετος ἀνοικτὴ. Οὐδένα ὅμως εὗρον εἰς τὴν αὐλὴν ὅπως ἐρωτήσω ἐὰν ὁ οικοδεσπότης εἶναι ὄρατός. Ἀνῆλθον τὴν κλίμακα βραδέως, κρούων διὰ τῆς ῥάβδου μου ἐκάστην βαθμίδα. Οὐτε φωνή, οὔτε ἀκρόασις! Κρούων καὶ ἀναβαίνων ἔφθασα μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος. Ἐρημιά καὶ σιωπὴ! Ἡτοιμαζόμεν νὰ καταθέσω ἐπὶ τῶν στανίδων τὸ ἐπισκεπτήριόν μου ὅτε ἐπὶ τέλους ἐνεφανίσθη ὑπῆρέτρια. — Ἐδῶ εἶναι ὁ Κοι Κουμουνοῦρος; — Ὁχι. Εἶναι ἔξω. — Ἰδοὺ τὸ ἐπισκεπτήριόν μου.

Αἴφνης ἀναίγεται μία θύρα καὶ παρουσιάζεται ὁ πρωθυπουργός, ὅπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργός. Ἀκούσας τὸν μετὰ τῆς ὑπηρετρίας διάλογον ἦλθεν ὁ ἴδιος νὰ ἴδῃ τίς ὁ ζήτων αὐτὸν. Ἡθέλησε νὰ ἀποσπῶ ὡς μὴ διακῶψα σπουδαίαν συνδιάσκεψιν. Ἦτο ἐποχὴ τότε κρίσιμος. Οἱ Ρῶσοι ἐμάχοντο πρὸ τῆς Πλένας· τὸ ζήτημα ἦτο

ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ὄφειλε νὰ κινηθῆ ἢ ὄχι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ συμμετάσχη τοῦ ἀγῶνος, ὡς ἔχη δικαίωμα νὰ ἀναμειχθῆ καὶ εἰς τὴν μετέπειτα διανομὴν τῶν κερδῶν τῆς νίκης· ὁ δὲ πρωθυπουργός, ὄφελουμένος τοῦ δειλινοῦ ὕπνου τῶν φίλων του, συνεσκέπτετο ἡσυχῶς μετὰ τοῦ συνυπουργοῦ του. Ἀπεσπρόμην λοιπόν, ἀλλ' ἀγαθὸς γέρον δὲν ἠθέλησε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μὲ ἀφήσῃ.

Κατὰ τὸ 1880 τὸν εἶδον ἐν Παρισίαις, ἔνθα καὶ πάλιν τὸν ἐξενάγησα ὡς πρὸ εἰκοσαετίας ἐν Λονδίνω. Τὸ ζήτημα τῶν ἑλληνικῶν συνόρων ἦτο ἐκκερμῆς τότε, ἐφαίνετο δὲ ὅλως προβληματικὴ ἡ ἐκτέλεσις τῶν περὶ τούτου ἀποφάσεων τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου. Ὁ Κουμουνοῦρος ἐπεσκέπτετο τοὺς ἰσχύοντες ἐν Γαλλίᾳ, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ ἀντιθέλαμοι τῶν ὑπουργῶν, οἱ ἐν στολῇ κλητῆρες καὶ ὑπῆρέται, ἡ ἄκρα ἐθιμοτυπία τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων, — πάντα ταῦτα, ὅλως διάφορα τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ του ἀληθῶς δημοκρατικῆς ἀπλότητος, δὲν ἤσαν βεβαίως ἀρεστὰ εἰς τὸν Κουμουνοῦρον. Ἐβάρυνε τὰς διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπισήμους παρουσιάσεις. Τὸν παρεκίνησε νὰ παρουσιάσῃται ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνευ ἐπισημότητος. Τὸ ὄνομά του τῷ ἐξησφάλιζε ταχεῖαν ἀπανταχοῦ καὶ πρῶτον ὑποδοχὴν. — Ἀφοῦ ἔχετε, τῷ εἶπον, τὸ πλεονέκτημα νὰ ἰδιωτεύητε, ὄφελῃθε αὐτοῦ ἀπαλλοττόμενος τῶν περιττῶν διατυπώσεων. Ἐνοστήμωθι τὴν ἐκφορὴν καὶ τὴν ἐπὶ ἀνάστασιν τοῦ σοβαρῶς: — Τῷ ὄντι, ἀφοῦ ἔχω τὸ πλεονέκτημα νὰ ἰδιωτεύω. . . Ἦτο εἰλικρινὴς ἄρα γε λέγων ὅτι ἦτο πλεονέκτημα τούτο;

Ἐπικνεῖδον τελευταῖον τὸν Κουμουνοῦρον κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1882. Ἀνῆλθον καὶ πάλιν τὴν κλίμακα του ἐνθ' ἦτο εἰσέτι πρωθυπουργός. Ἄλλ' ἔδεδετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἓνα τῶν πρέσβεων, ἡ δὲ οἰκία του ἦτο πλήρης βουλευτῶν καὶ ἄλλων κατεχόντων τὴν ζητούντων δημοσίους θέσεις. Περιεφέροντο πάντες ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ ἀπὸ δωματίου εἰς δωμάτιον, φέροντες τοὺς πῖλους ἐπὶ κεφαλῆς, συνομιλοῦντες, συζητοῦντες, ἀρσεύοντες· ἐφαίνετο μᾶλλον ὡς χρηματιστήριον καὶ ξενοδοχεῖον ἢ ὡς οἰκία ἰδιωτικῆ ἔστω καὶ πρωθυπουργοῦ. Μὴ δυνάμενος νὰ περιμένω ἔδωκα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἐν ἑλλείψει ὑπῆρέτου, εἰς τινὰ τῶν περισταμένων, καὶ ἀνεχώρησα ἀναβαλὼν τὴν ἐπίσκεψίν μου μέχρι τῆς ἐπικειμένης πτώσεώς του, ὅτε βεβαίως ἠθέλη ἐλαττωθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρούντων τὴν οἰκίαν του.

Πράγματι, ὅτε μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸν ἐπεσκέφθη τὸν εὗρον μόνον καὶ ἠδυνήθη νὰ συνομιλήσω ἡσυχῶς μετ' αὐτοῦ. Ἐπέστρεφον τότε ἐκ Βώλου. Εἶχον ἴδει τοὺς κατοίκους ἐκεῖ ἀπο-

λαύοντας τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἐλευθερίας, εἶχον ἴδει μέρος τῶν ἐκτεταμένων παραλίων τῆς Θεσσαλίας, ἡ δὲ θάλασσα ἐνέχυσε ἐν ἐμοὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐπιδεξιοῦ πολιτικῆς, χάρις εἰς τὴν ὁποῖαν κατωρθώθη ἡ εἰρηνικὴ προσάρτησις τῶν Ἑλληνικῶν ἐκείνων χωρῶν. Ἐλεγον εἰς τὸν Κουμουνοῦρον τὰς ἐντυπώσεις μου, μετὰ προσηγορίας δ' εὐχαριστήσεως μὲ ἤκουε λέγοντα ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν τὸ ἔθνος θὰ εὐγνωμονῆ πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς ἐμφορῆς καὶ συμβιβαστικῆς πολιτικῆς του. Οὐδ' ἤσαν ἀβροφροσύνης δῆθεν ἀπόρροια οἱ λόγοι μου. Τὰ αὐτὰ ἔλεγον πρὸς φίλους μου καταδικάζοντας ὡς ἀνακλόντες καὶ προδοτικὴν τὴν διαγωγὴν τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Ἐλεγον ὅτι ἡμέραν τι νὰ θὰ ἀνεγείρωμεν ἀνδριάντας εἰς τὸν Κουμουνοῦρον διὰ τὴν ἀναίμακτον ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου· ὅτι ὁ διπλωματικὸς οὗτος θρίαμβος ἀποτελεῖ ἔντιμον κεφάλαιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὴν ὁποῖαν ἐγκαινιάζουσι τὰ κατορθώματα τῶν πατέρων ἡμῶν· ὅτι ἡ εἰρηνικὴ λύσις τοῦ ζητήματος, ὁ βουλήσει τῆς Εὐρώπης συμβιβασμὸς μετὰ τῆς Τουρκίας, διευκολύνουσι τὴν μέλλουσαν συμπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων. Ἀτύχημα βεβαίως ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀπελευθέρσεως τῶν ἑλλήνων καὶ ἡ διάψευσις τῶν ἐλπίδων τὰς ὁποίας ἐξήγειρε τὸ ἐν Βερολίνῳ συνέδριον. Ἀλλὰ τὸ ὄνειδος τῆς ἀκυρώσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς Εὐρώπης δὲν ἐπιπίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ τὸν Κουμουνοῦρον· ἐπιπίπτει εἰς τὴν Εὐρώπην αὐτήν. Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἰσχυροτέρα, ἠδύνατο, διεδικούσα τὰς δικαίας ἀπαιτήσεις της, νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησιν της. Ἀλλὰ τὴν εὐθύνην τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς δὲν ἦτο δίκαιον νὰ φέρῃ ὁ Κουμουνοῦρος μόνος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀπαράσκευος καὶ ἀσθενής, διότι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ τὸ μικρὸν Ἑλληνικὸν κράτος διακυμαίνεται ἐντὸς τοῦ διλήμματος τῆς ἐσωτερικῆς διαπλάσεως καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς του. Οἱ ἀναπόφευκτοὶ ἐξωτερικοὶ περισπασμοὶ ἐδυσχεραίνον τὴν ἐντὸς διαρρυθμίσειν, οἱ δὲ παρακολουθοῦντες τὴν ἐσωτερικὴν διάπλυσιν περισπασμοὶ παρέλκον ἐξ ἀνάγκης τὴν διὰ τὰ ἐκτὸς ἀναγκαίαν ἰσχύον. Αὐτὴ ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν λήγουσαν πεντηκονταετίαν. Οὐδεὶς τῶν κατὰ καιροὺς πολιτευθέντων δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς αὐτὸς καὶ μόνος ὑπαίτιος διὰ τὸ παρελθόν, οὕτινος συνέπειαι ἦσαν ἢ ἐπὶ τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου ἀδυναμία τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ δις ἀγμοὶ τῶν κυβερνώντων καὶ ἡ μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ὑπόκλισις εἰς τὴν θέλησιν, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰς τὴν ἑλλειψίν θελήσεως τῆς Εὐρώπης.

Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι οἷος δὴποτε διεῖπε τότε τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἠθέλε πολιτευθῆ ὡς ἐπολιτεύθη ὁ Κουμουνοῦρος. Ἰσως τολμηρότε-

ρός τις ἢ καὶ δεξιότερος διπλωμάτης ἐνέκα τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τῆς Τουρκίας ὡς πρὸς δευτέρου λόγου σημεῖα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἠθέλεν ἐπὶ τέλους προτιμῆσαι τὴν εἰρηνικὴν λύσιν διὰ τῆς σκληρᾶς θυσίας τῶν Ἰωαννίνων, ἢ τὴν διακύβευσιν τοῦ παντός πρὸς διεκδίκησιν τῆς Βερολινεῖου γραμμῆς. Ἐπίσης δὲ φρονῶ ὅτι, ἐὰν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Κουμουνοῦρος ἀντὶ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἀρχηγός τῆς ἀντιπολιτευσεως, ἠθέλε σχίσαι τὰ ἱμάτια του διαμαρτυρούμενος καὶ κατηγορῶν τὴν Κυβέρνησιν, ὡς θυσιάζουσαν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Καὶ ἠθέλεν οὕτω ἐκτελέσει τὸ καθήκον του, ὡς τὸ ἐξετέλεσεν ἡ τότε ἀντιπολιτεύσει. Διότι ἐὰν οἱ φέροντες τὴν εὐθύνην τῶν κοινῶν, ὑποκύπτοντες εἰς τὴν ἀνάγκην, παρεδέχοντο τὴν κολύβωσιν τῶν συνόρων, — οἱ ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει ἐκπροσωποῦντες τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν θλίψιν τῶν ἀποκλειομένων Ἡπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν, ἐχρεώσταν νὰ διατρανώσων τὸν εἰλικρινῆ καὶ γενικὸν τότε τοῦ ἔθνους ὄργανον πρὸς ἐνοπλίον διεκδίκησιν τῶν ἀποκτηθέντων εἰς Βερολίνον δικαιωμάτων. Ἡ ἀποδοκιμασία τῶν πράξεων τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἀναγκαία διαμαρτυρία, συνάμα δὲ καὶ ἐπιφύλαξις τῶν μέλλουσῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀξιώσεων. Ὁ Κουμουνοῦρος διεκινδύνευσε τὴν δημοτικότητά του καὶ ἐξετέθη εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐξουσίας πράξας ὅ,τι ἐπραξεν. Ἦτο ἡ μεγίστη αὐτῆ τῶν πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσιῶν του. Χάριν αὐτῆς θὰ λησμονηθῆσαι τοῦ πολιτικοῦ του βίου τὰ ἀμαρτήματα. Ἡ μνήμη του θὰ μείνῃ προσεκκολλημένη εἰς τὴν κατὰ τὸ 1881 γενομένην ἐπέκτασιν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, ὅταν δὲ, συναρσει θεία, συντελεσθῆ ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ χειραφέτησις, οἱ μεταγενέστεροι θὰ ἀναπολώσι τὸ ὄνομά του ὡς πραγματοποιήσαντος τὴν ἐλευθερίαν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς παρὰ τὸν Πίνδον Ἡπείρου.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΑΣ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

[Διήγημα πρωτότυπον].

Α'

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος συνάδουον τὴν κηδεῖαν περικαλλοῦς ποτε καὶ ἀγαθωτάτης πάντοτε δεσποίνης τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Εὐθαλίας Χ***. Ἐγνώρισα αὐτὴν κέρην καὶ φίλος ὢν προσφιλῆς τοῦ ὀλίγου μηνὸς πρὸ αὐτῆς θανάτου συζύγου της, τοῦ ἀγαθοῦ ταγματάρχου Θρασυβούλου Χ***, συνεδέθη διὰ στενοτέρως γνωριμίας μετ' αὐτῆς, ὅτε ἐγένετο δεσποίνα, καὶ ἐφοίτων εἰς τὸν ἀνοικτὸν καὶ ἀγαπητὸν οἶκόν της, ὅπου ἡ εἰλικρινὴς τοῦ ταγματάρχου καρδία

καὶ ἡ ἀνυπόκριτος ἀγαθότης τῆς οἰκοδεσποίνης μὲ εἴλικον πολὺ συχνά.

Κατὰ μῆνα Ἰούλιον καὶ περὶ ὥραν 4 μ.μ. ἡ ἀκολουθία τῆς ἐν Ἀθήναις πένθιμον τελετὴν μετὰ τοῦ νεκροταφείου, εἶνε θυσία, ἦν μόνον ἀληθῆς λύπη ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ προπεμπομένου νεκροῦ δύναται νὰ ἐπιβάλη. Ἐγὼ δὲ ὄντως ἠσθάνομην κατὰκαρδία τὴν λύπην διὰ τὸν θάνατον τῆς καλοκάγαθου φίλης μου, ἧς ὅλος ὁ τερσακονταετής βίος διέρρευσε πρὸ τῶν ὀμμάτων μου, καὶ ποῦ καὶ ποτε συνειγνυτο μὲ γλυκαίας ἀναμνήσεις τῆς νεότητός μου. Διὸ ἠκολούθουν μετὰ τοῦ πλήθους σιωπηλὸς καὶ περιλυπός.

Ὅταν ἡ κηδεῖα ἐφθάσε πρὸ τῆς Μητροπόλεως, οἱ περισσότεροί τῶν ἀκολουθούντων δὲν εἰσῆλθον εἰς τὸν ναόν. Ὁ καύσων καθίστα ἡμᾶς τοὺς ἀσεβεστάτους τῶν θνητῶν ἐκείνη τῇ στιγμή. Ἀντὶ νὰ εἰσέλθωμεν ἐκεῖ ὅπου καὶ κηρίων φλόγες καὶ πλήθους συνωστισμὸς ἐπηύξανον αὐτὸν καὶ ἀπέπνιγον, ἀνεζητήσαμεν καθ' ὁμίλους ὀλίγην σκιάν ὑπὸ τὴν ἠρειπωμένην πρόσοψιν τοῦ ἀπέναντι τῆς Μητροπόλεως παλαιοῦ Διδασκαλείου καὶ ἠρξίσαμεν ἀπομάσσοντες διὰ τῶν μανδυλίων τὸν ῥέοντα ἀπὸ τῶν κροτάφων ἰδρωτὰ μας καὶ στρίβοντες τὸ ἀπαράιτητον πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ Ἑλληνοστοιχειάρχη.

Τὰ σχόλια καὶ τὰ περὶ τοῦ προπεμπομένου νεκροῦ ἀνέκδοτα εἶναι τὸ σύνθημα θέμα ὀμιλίας ὅλων τῶν ἐξω τοῦ ναοῦ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι σταθμευόντων ὀμίλων. Οὐδὲ θ' ἀπήρτιζε λοιπὸν μοναδικὴν ἐξαιρέσιν ὁ ὄμιλος ἡμῶν:

— Πρέπει νὰ ἦτο εὐμορφὴ γυναῖκα ἵστων καὶροῦ τῆς, εἶπεν ὁ νεώτερος τῶν περιστοιχιζόντων με, ὥστε μὲ προῦκάλει.

Ἡτένια αὐτὸν ἄνωθεν τῆς φλογὸς τοῦ πυρῆος δι' οὗ ἤναπτον τὸ σιγᾶρον μου καὶ φυσήσας ἠδυσπαθῶς εἰς τὸ κενὸν τὸν πληροῦντα τὸ στόμα μου καπνόν:

— Τί λές, φίλε μου!, ἀπεκρίθη. Ὁραία! Ἦτο πλάσμα! Ἐκτακτὸς καλλονή! Δὲν ἐνθυμοῦμαι συμμαθητὴν μου ὁ ὁποῖος δὲν τὴν ἐπῆρε ἵστων κοντὸ ὅταν ἦτο κοπέλα. Μάλιστα ἕνας ὁ καυμένος, καλὴ του ὥρα, εἶνε εἰς τὴν Ἀγγλίαν τώρα, τὴν ἡγάπα ἐμμανῶς καὶ ὁμῶς οὐδέποτε ἐτόλμησε νὰ τῆς τὸ ἐξομολογήθῃ. Μὰς διηγείτο δὲ ἡ ἴδια μίαν ἐσπέραν ὅταν εἶξεν ὁ μακαρίτης ὁ ταγματάρχης, ὅτι καὶ αὐτὴ κἄπως ἐνδιεφέρετο δι' αὐτὸν, διότι ἦτο ὁ μᾶλλον γνωστός εἰς αὐτὴν νέος, ἕνεκα τῶν δύο ἀδελφῶν του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀχώριστοι φίλοι τῆς, καὶ διότι τὸν ἐβλεπεν ὅτι τὴν ἡγάπα. Ἀλλὰ κατόπιν ἐπεσεν εἰς τὸ μέσον ὡς βόμβα ὁ ταγματάρχης, εὐμορφὸς νέος, μάλιστα εἶχε βγῆ ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν, ἀνοικτόκαρδος, μὲ ὠραῖον παράστημα, καὶ τὸν ἡγάπησεν. Ἀλλὰ σὰς λέγω, τὴν ἦτον ἡ ἀτολμία τοῦ δυστυχοῦς Βρυῆ, ὥστε διὰ τὸν

ταγματάρχην τὸ σιωπηλὸν ἐκείνο πάθος ἦτο ἀργότερον ἀντικείμενον διασκεδάσεως. Εἶνε ὁμῶς περιεργὸν ὅτι ἡ μακαρίτισσα ἀπέφυγε πολὺ ν' ἀστείολογῇ περὶ τοῦτου καὶ τὸναντίον ὀμίλει πάντοτε μὲ πολλὴν συμπάθειαν περὶ τοῦ Γεώργη.

— Ὁ Γεώργιος Βρυῆς ἦτο αὐτός, ὁ ὁποῖος τὴν ἡγάπα; ἠρώτησεν ἄλλος ἐκ τῶν περὶ ἐμέ.

— Ναί, ἀπεκρίθη. Καὶ τοῦ ἔλεγα τοῦ ζευζέκη: Βρὲ Γεώργη, πὲς τῆς μιὰ φορὰ ἕνα λόγον... Τίποτε, φίλε μου. Ἀμα τὴν ἐβλεπε τοῦ ἐπιάνετο ἡ ὀμιλία ἵστων στόμα.

Πρὶν περᾶν τὰς λέξεις ταύτας, ὁ ἐρωτήσας με ἀπεσπᾶσθη ἐκ τοῦ ὀμίλου ἡμῶν καὶ διευθυνθεὶς πρὸς ἄλλον περαιτέρω ὄμιλον ἐπανῆλθε σύρων σχεδὸν ἀπὸ τοῦ βραχίονος μισοπόλιόν τινα κύριον:

— Ἴδου ὁ ἐνοχός, μοὶ εἶπεν.

— Ὁ Βρυῆς! ἀνέκραξα φωτισθεῖσάν διὰ μίαν ὄμιλον μου τῶν ἀναμνήσεων.

— Ὁλόκληρος, εἶπεν ἐκεῖνος, ἐνῶ ἐπιπτεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου καὶ μὲ κατεφίλει.

Τὰ ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου τῆς καλῆς μου φίλης μάλιστα συγκρατούμενα δάκρυά μου ἐξέσπασαν νῦν ἀκράτητα. Χωρὶς ν' ἀπαλαχθῶ τῆς περιπτύξεως τοῦ Βρυῆ τὸν ἔσυρα ὀλίγον ἀπωτέρω ὅπως ἀπομακρυνθῶμεν τῶν περιστοιχιζόντων ἡμᾶς, δι' οὓς ἴσως καὶ ἡ συγκίνησις ἡμῶν ἦν ὑπερβολικὴ ἢ ἀνεξήγητος ἂν μὴ κωμικὴ. Ἀντηλλάξαμεν μάλιστα ἀπομονωθέντες καὶ ἄλλους ἀσπασμοὺς θερμότερους καὶ ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἀμφοτέροι σιγῶντες ἐκλαίομεν.

— Τί ἀναμνήσεις, καυμένη Γεώργη! εἶπεν ἐγὼ ἀπομάσσων τὰ δάκρυά μου.

— Καὶ τί θλιβερά σύμπτωσις, εἶπεν ἐκεῖνος πρᾶττων τὸ αὐτό. Νὰ ἔλθω εἰς Ἀθήνας μετὰ τόσα ἔτη χθὲς τὸ πρῶν καὶ χθὲς τὸ βράδυ εἰς τῆς ἀδελφῆς μου νὰ μάθω τὸν θάνατον τῆς Εὐθαλίας. Σὲ βεβαίω μὲ κατεσπάραζεν!

Ἐσιωπήσαμεν καὶ οἱ δύο ἐπὶ μικρὸν, εἶπα δ' ἐγὼ διακόπτων τὴν σιγὴν:

— Ἐμείνες εἰς τῆς ἀδελφῆς σου; ἠρώτησα.

— Ὁχι, εἰς τῆς Ἀγγλίας, ἀπεκρίθη ὁ Βρυῆς. Ἐσύρεις, καθήται εἰς τὸ πατρικὸν μας σπῆτι, τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ εἶνε στενόχωρον. Ἐχει δὲ καὶ τόσα παιδιὰ ἢ εὐλογημένη! Μιὰ στάνη! Ἦλθα κ' εὐρήκα ἀνεψιούς μὲ μουστάκια καὶ ἀνεψιαῖς τῆς ὑπανδρείας. Σὺ δέ; ἠρώτησε μετὰβάλλον θέμα, ἔχεις παιδιὰ; γυναῖκα; δικηγόρους; δημοσιογράφους; τί κάμνεις;

— Ἐξ ὅσων εἶπες τὰ δεύτερα μόνον, ἀπεκρίθη. Ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα εἶμαι ἀπηλλαγμένος, διότι ἔμεινα ἀνυπανδρός.

— Καὶ ποῦ κάθεται; θέλω νὰ ἔλθω νὰ σε ἰδῶ νὰ τὰ εἰπούμεν ἐν ἡσυχίᾳ. Ἐχομεν δὲ καὶ τόσα νὰ ποῦμε.

Τῷ ἔδωκα τὴν διεύθυνσίν μου καὶ εἶτα ὡς ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ μίαν καλὴν ιδέαν προσέθηκα:

— Ἄν θέλεις ὀρίζομεν οὕτω τὰ τῆς αὐρίου. Ἐρχεσαι εἰς τὰς 4 ἢ 5 τὸ ἀπόγευμα, τὰ λέμε ὀλίγην ὥρα καὶ κατόπιν καταβαίνομεν εἰς τὸ Φάληρον ὅπου ἐορτάζομεν τὴν ἔλευσίν σου καὶ ταύτοχρόνως κάμνομεν τὰ μνημόσυνα τῶν ἀναμνήσεων μας μὲ ἐν δειπνον εἰς τοῦ Σάββα.

— Δέχομαι, ἀπεκρίθη ὁ Βρυῆς, ἀλλὰ καὶ τροποποιῶ ὀλίγον τὸ δρομολόγιον. Ἐὰν ἔχῃς καιρὸν ἔλα καλλίτερον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τὸ μεσημέρι. Προγευματίζομεν μαζὺ καὶ τὰ λέμε καλὰ καλὰ ἕως τὰς 2 ὅποτε θὰ καταβῶμεν εἰς Φάληρον. Ἐὰν ἔχῃς δουλειὰ ὅχι πολὺ ἐπείγουσαν, ἀνάβαλέ την. Ἐὰν συνειθίζῃς νὰ κοιμᾶσαι τὸ μεσημέρι θυσίασε τὸν ὕπνον σου. Διότι δὲν θὰ μείνω πολλὰς ἡμέρας ἐδῶ πλέον καὶ ἤθελα νὰ τὰ εἰπούμε μιὰ καὶ καλὴ. Ἐγὼ ἄλλως τε καὶ κἄτι νὰ σοῦ δείξω.

Ἐδέχθη ν' ἀναβάλω μικρὰν τινα ἐργασίαν χάριν τοῦ ἀρχαίου συντρόφου τῆς νεότητός μου, ἐθυσίασα εἰς τὸν βωμὸν τῆς φιλίας τὴν ὀλίγην ἀνάπαυσιν ἣν κατὰ τὸ θέρος ὁ καύσων τῆς μεσημβρίας ἐπιβάλλει εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐδέχθη τὴν τροποποίησιν τοῦ προγράμματος.

— Αὐριο λοιπὸν εἰς τὰς 12 σὲ περιμένω εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εἶπεν ὁ Βρυῆς.

— Σύμφωνος, ἀπεκρίθη.

Ρινοφῶναι ψαλμωδίαι πληρώσασαι τὴν πλατεῖαν ἀνήγγειλον ἡμῖν ὅτι κηδεῖα ἐλάμβανε τὴν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον. Ἐλαβον τὸν βραχίονα τοῦ Βρυῆ καὶ ἠκολούθησαμεν παρὰ τὸ φέρετρον προφανῶς συγκεκινημένοι ἀμφοτέροι. Οὐδὲ λέξι ἀντηλλάξαμεν καθ' ἑλθὼν τὴν μέχρι τοῦ νεκροταφείου ὁδόν. Ἐκεῖ δὲ φθάσαντες ἠκολούθησαμεν διὰ μέσου κυπαρίσσω τὴν λίαν εὐάριθμον νῦν νεκροπομπὴν μέχρι τοῦ χαίνοντος τάφου, ἄνωθεν τοῦ ὁποῖου ἐστήμεν παρὰ τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἡ νεκρὰ κατεβιβάσθη εἰς τὸν τάφον καὶ ὁ ἱερεὺς ψιθυρίζων τὸ γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει, ἐρράντισε διὰ τοῦ πτύου μὲ πηλὸν τὴν ἄλλοτε τόσον περικαλλῆ μορφήν τῆς Εὐθαλίας, ἐφ' ἧς ὁ θάνατος εἶχε νῦν ἐπιχύσει αἰγλήν ἀγιότητος, ἤκουσα παραπλευρῶς μου λυγμοὺς σπαρακτικῶν καὶ εἶδον τὸν Βρυῆ χαλνόμενον ὀπισθεν τῶν κυπαρίσσω. Ὅτε δὲ ἐκαλύφθη τὸ φέρετρον καὶ ἠφανίσθη διὰ παντός ἀπὸ τῶν ὀμμάτων μου ἡ ἀνεκτίμητος ἐκείνη γυνή, ἔσπευσα πρὸς αὐτὸν ἀπολείβων δάκρυα θαλερὰ καὶ ἀκράτητα.

— Πηγαίνομεν, τῷ εἶπαν.

Καὶ ἐκινήσαμεν ἀμφοτέροι μὲ δακρυβρέκτους ἐτι ὀφθαλμούς, ἐνῶ ὁ συριγγὸς τῆς σκαπάνης καὶ ὁ κρότος τοῦ κυλισμένου ἐπὶ τοῦ φερέτρου χώματος ἐφθασε μέχρις ἡμῶν ἀπαμακρυνόμενων.

B

Ὅτε τὴν ἐπιούσαν ἐφθασα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εὗρον τὸν Βρυῆν περιμένοντά με μετὰ τινος ἀνυπομονησίας. Μόλις μὲ εἶδε πλησιάσαντα:

— Γνήσιος Ῥωμηὸς, ἀνεφώνησε, παρουσιάζων μοι τὸ ὠρολόγιόν του, ὅπερ ἐδείκνυε δωδεκάτην καὶ ἡμίσειαν.

Εἶχον βραδύνει ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς προσδιορισθείσης διὰ τὴν συνέντευξίν μας, ὁ δὲ Βρυῆς διαβιάσας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, σχεδὸν ἠγανάκτει διὰ τὴν βραδύτητά μου. Ἐγέλασα ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τῇ ἀκριβολογίᾳ του καὶ οὕτω τὸ γέυμα ἔσχε φαιδρὸν πῶς πρόλογον. Τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ὅπως καθ' ἑλθὼν τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ἡ ὀμιλία ἡμῶν περιστραφῆ μόνον περὶ τὴν φαιδρὰν ἢ κωμικὴν ὄψιν τῶν ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ μας περιπετειῶν ἐκατέρου.

Ἄλλ' ὅταν ἀπεσύρθημεν εἰς τὰ δωμάτια του, καὶ ἠνάψαμεν τὰ σιγᾶρα μας, καὶ ἐτοποθετήθημεν πρὸ κυαθίσκων καφῆ, ὁ Βρυῆς ἀποτόμως ἀπεκδυθεὶς πᾶσαν φαιδρότητα ἤρξατο λέγων:

— Μόλις ἐπάτησα εἰς Ἀθήνας, ἡ μοῖρα μὲ ἐκτύπησε μὲ τὸ θλιβερώτερον δυστύχημα κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν καρδίαν. Εἶμαι ἀπὸ τῆς προχθὲς ἄλλος ἄνθρωπος. Τόση λύπη βασιλεύει ἐντός μου, ὥστε χρειάζομαι ὅλην τὴν ἀρχαίαν φιλίαν σου, διὰ νὰ τὴν ἐκχύσω πρὸς στιγμήν καὶ ἀνακουφισθῶ ὀλίγον.

Οἱ λόγοι του εἶχόν τι τὸ δραματικόν, διὸ μοὶ μετήγγισαν ἀόριστόν τινα λύπην καὶ ἀπεδίωξαν πᾶν ἔχνος φαιδρότητος ἀπ' ἐμοῦ. Ἡ γνῶσιν σχεδὸν τί ν' ἀπαντήσω εἰς τὸν ἔτοιμον πρὸς διαχύσεις καλὸν φίλον. Διὰ μίαν συνεισώθησαν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μου αἱ ἀναμνήσεις μου πᾶσαι, καὶ κατὰ φαντασίαν ἐβλεπον αὐτὰς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου παρεργόμενας, ὡς ταχέως ἀνελισσομένην ἄλυσσον, ἧς οἱ κρίκοι συνέδεον πάντα τοῦ βίου μου τὰ συμβῶντα, ἀπὸ τῆς μαθητικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς χθελθῆς κηδεῖας. Ἡννόουν εὐκόλως, ὅτι περὶ τὸ μοιραῖον τέλος τῆς Εὐθαλίας ἤθελε περιστραφῆ τοῦ Βρυῆ ὁ λόγος, ἀλλ' οὔτε τί ἐκεῖνος ἐμελλε νὰ μοὶ εἴπῃ ἠδυνάμην νὰ μαντεύσω, οὔτε τί νὰ εἴπω ἐγὼ ἐγνώριζον. Καὶ ἐν τῇ ἀπορίᾳ μου ταύτῃ ἐψιθύρισα:

— Ἐχεις δίκαιον! Δι' ἡμᾶς τοὺς παιδικούς φίλους τῆς ἐξόχου ταύτης γυναικὸς ἢ Μοῖρα ἐκτύπησεν ἀληθῶς εἰς τὴν καρδίαν μὲ σκληρότατον κτύπημα.

Ὁ Βρυῆς ἀνεστέναζεν ἐλαφρῶς, καὶ ἐξηκολούθησεν:

— Ἄ! φίλε μου, ἂν ἤξευρες τὸν σκοπὸν τοῦ ταξιδίου μου θὰ ἠνῶνεις διατί τοσαύτην ἐντύπωση μοὶ ἐπροξένησεν ὁ θάνατος αὐτός...

Καὶ ἐπειδὴ τὸν ἠτένια ὡς μὴ ἐννοῶν:

— Θὰ σοὶ τὰ διηγηθῶ ὅλα, μοὶ ἀπεκρίθη, μὲ τὴν σειρὰν.

Ἐτοποθετήθη βαθύτερον ἐπὶ τοῦ καθίσματός σου, ἤναψε νέον σιγάρον καὶ ἔθλιψε τὸ μέτωπόν του οἷονεὶ προσπαθῶν νὰ συγκεντρώσῃ τὰς ἀναμνήσεις του, ἢ νὰ εὕρῃ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀποδιώκων τὰ σκοτίζοντα αὐτὰς νέφη ὅσα ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν μνήμην του ὁ χρόνος :

— Θὰ ἐνθυμῆσαι, ἤρξατο λέγων, τὴν παροιμιώδη δειλίαν μου, ἢ ὅποια μὲ κατελάρβανεν ὁσάκις ἔβλεπον τὴν Εὐθαλίαν, τῷ καιρῷ ἐκεῖνη.

Ἐνεύσα καταφατικῶς, ἀλλ' ὁ Βрунζε εἰρήνη ὀλίγον προσέξες εἰς τοῦτο καὶ ἐξηκολούθησεν :

— Ὅταν ἐτελειώσαμεν τὴν τρίτην τοῦ γυμνασίου, κατέβην μετὰ τῆς οἰκογενείας μου εἰς Πειραιᾶ διὰ νὰ κάμωμεν λουτρά καὶ νὰ περᾶσωμεν τὸ κάλοκαίρι μας ἐκεῖ. Ἡ Εὐθαλία, τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τῶν ἀδελφῶν μου ἀπὸ τὰς ὁποίας ἦτο ἀχώριστος, ἐξενίσθη εἰς τὴν οἰκίαν μας δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδας. Ἦμην τότε εἰς ὅλην τὴν ἀκατάσχετον θερμότητα τῆς πρώτης νεότητος, καθ' ἣν αἱ ὀρμαὶ ἡμῶν εἶνε πάντοτε αἰσθηματικαὶ καὶ μᾶς ἀναγκάζουν οὕτως εἰπεῖν νὰ τρέχωμεν εἰς ἀναζήτησιν ἀγνώστου ἰδεώδους. Ἐπὶ τόσας ἡμέρας βλέπων ἀπὸ πρῶτας μέχρι ἐσπέρας τὴν Εὐθαλίαν, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποφυγῶ τὴν σαγήνην τῆς καλλονῆς τῆς, ἢ ὅποια, σημεῖωσα, εὐρίσκετο εἰς τὸ ὠραιότερον σταδίων, καθ' ἣν ἐποχὴν δηλαδὴ συντελεῖται ἡ μεταβάσις ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν ὁρσπερὰν νεότητα. Δὲν δύναμαι τῶρα νὰ ἐξακριβώσω ποῖαν ἐπιρροὴν ἔσχεν ἐπ' ἐμοῦ τότε ἡ πρόωρος ἐκείνη σωματικὴ ἀνάπτυξις τῆς Εὐθαλίας, ἀλλ' ἐκτὸς ταύτης, ἢ ἐν Πειραιεὶ μόνωσίς μου ἢ ἀένναος μετ' ἐκείνης ἀναστροφή μου, τὰ δεκαεπτὰ ἔτη μου, αἱ περιπάτοί μας, αἱ ἐκδρομαὶ μᾶς, αἱ μακρὰ συνομιλίαι μας, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀργία τῶν διακοπῶν συντέτινον εἰς τὸ νὰ μὲ δεσμεύωσι πρὸς τὴν γυναικίαν τῶν χαρῶν τῆς, τοῦ πνεύματός τῆς καὶ τῆς ἀγαθότητός τῆς. Ἡ νεότης μου εὗρεν ἀρέσως τὸ ἰνδαλμά τῆς καὶ ὅλαί μου αἱ σκέψεις ἐφέροντο πρὸς αὐτήν. Τὴν ἠγάπησα τόσο ὥστε νὰ ἐπιχειρήσω. . . ἀλλὰ μὲ τὴν σειρὰν.

— Σὲ ἐνθυμοῦμαι, διέκοψα, μὲ ποῖον πῦρ μοὶ ὠμίλεις περὶ αὐτῆς ὅταν ἀργότερα ἐξεμυστήρῃσσο τὸν ἔρωτά σου.

— Δὲν γνωρίζεις τὰ ἐννέα δέκατα τῆς πραγματικότητος. Ἄφες με νὰ σοὶ διηγηθῶ πάντα καὶ θὰ ἰδῆς ποῖος ἔρως ἐγεννήθη ἐντός μου μὲ τὸν καιρὸν.

Ἐώρα τὸ καθίσμα μου πλησιέστερον πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπεφάσισα νὰ μὴ διακόψω τὴν ρύμην τῶν ἐξομολογήσεων τοῦ φίλου μου, ὅστις ἐξηκολούθησε :

— Κατ' ἀρχὰς μὲ παρέσυρεν ἀγνωστοὶ πόθοι καὶ αἰσθηματικαὶ τάσεις μου· ἀλλὰ ἡ

μέρα τῇ ἡμέρᾳ ὁ ἔρως μου ἐμεγυνθύνετο καὶ ἡ φυσικὴ μου δειλία, ἢ ὅποια πάντοτε μὲ ἐμπόδιζε νὰ τῇ ἐξομολογηθῶ ἔστω καὶ διὰ μιᾶς μόνης λέξεως τὰ πρὸς αὐτὴν αἰσθηματά μου, κατέστησε τὸν ἔρωτά ἐκεῖνον κολοσσόν, ὅστις ἐπακάθητο τῆς καρδίας μου καὶ μοὶ ἀφῆρει πᾶσαν ἄλλην σκέψιν. Ἐτρούγα κατὰ τύπους, καὶ ἐμελέτων ὀλίγον μόνον ἐκ φιλατιμίας—διότι, ἀνένθυμῆσαι οὔτε αἰ μελέται μου ὅταν ἤμειθα εἰς τὴν τετάρτην τάξιν, οὔτε τὸ ἀπολυτήριόν μου ἐκ τοῦ γυμνασίου, ἦσαν ἀντάξια τῆς ποινῆς ἐπιμελείας μου. Ὁλος μου ὁ βίος τότε διέρρεεν εἰς ὄνειροπολήματα περὶ τῆς Εὐθαλίας καὶ εἰς ποιήματα πρὸς αὐτήν.

— Εἰς ποιήματα! ἀνέκραξα μεθ' ὅλην τὴν ἀπόφασιν ἣν εἶχον λάβει νὰ μὴ διακόψω. Καὶ δὲν μοὶ εἶπες τίποτε περὶ αὐτῶν τότε!

— Ἴδου διατὶ σοὶ λέγω ὅτι δὲν γνωρίζεις τὰ ἐννέα δέκατα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ. . . Ἀλλὰ μὲ τὴν σειρὰν.

Μολονότι ἡ περιέργειά μου εἶχε κορυφωθῆ, ἠναγκάσθην νὰ σιωπήσω καὶ νὰ περιμείνω τὴν σκληρὰν αὐτὴν σειρὰν τοῦ μεθοδικοῦ φίλου μου.

— Τέλος πάντων, ἐξηκολούθησεν, ἐνεγράφη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰ ὄνειροπολήματά μου, μὲ ὅλα τὰ μέχρι τοῦ διπλώματος τέσσαρα τουλάχιστον ἔτη, μοὶ ἐφαίνοντο ὅτι ἠγγίζον εἰς τὴν πραγματοποίησιν. Ἐλθούσων, ὅτι εἶχον ἀδελφὰς καὶ ὅτι ἐνεκα τῆς δειλίας μου ἡ Εὐθαλία ἠγνόει σχεδὸν ἐντελῶς τὸν ἔρωτά μου.

Ἐκαμνα λογαριασμούς χωρὶς τὸν ξενοδόχον καὶ ἔδιδον οἰκονομῶντες ἐξήγησιν ἐνόμιζον συναδούσαν πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς καρδίας μου, εἰς πᾶσαν ἐνδειξιν ἀγαθότητος ἢ οἰκειότητος, ἣν ἡ Εὐθαλία ἐδείκνυε πρὸς ἐμέ.

Ἐὰν μοὶ προσέφερον ἐν ἀνθος, ἐγὼ ἐγινόμην εὐτυχῆς, διότι ὑπέθετον, ὅτι ἡ προσφορὰ ἐδήλου ὅτι ἠγνόησε τὸν ἔρωτά μου. Ἐὰν μοὶ ἐδώρει μικρὸν τι ἐνθύμημα, ἐγὼ ὑπερηφανεύομην, ὅτι τὸν συμμερίζεται. Καὶ ἂν ποτε μὲ ἐπῆνει μετὰ θερμότητος ἐνεκα τῆς οἰκογενειακῆς φιλίας μας, ἐγὼ ἐπίστευον, ὅτι τὸ πράττει ἐξ ἔρωτος.

Δὲν λέγω ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ἴσως νὰ μὲ ἀγαπήσῃ ἂν ἐγνώριζε ποῖον βαθύτατον αἰσθημα ἔτρεπον δι' αὐτήν, ἀλλ' ἐγὼ ὄχι μόνον οὐδέποτε τῇ εἰπόν τι, ἀλλὰ καὶ προσπαθῶν νὰ κρύψω τὸ πάθος μου ἀπὸ τοῦς οἰκειούς καὶ συγγενεῖς μᾶς, τὸ ἔκρυπτον σχεδὸν καὶ ἀπ' ἐκείνης.

— Μοὶ τὸ ἔλεγε καὶ αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ, ἐψιθύρισα κινῶν τὴν κεφαλὴν.

— Βεβαίως, ἐπανέλαθεν ὁ Βрунζε, ὑπώπτευε κατὰ αὐτὴν, ἀλλ' ἡ δειλία μου μὲ καθίστα ζωμικὸν εἰς τὰ ὄμματά τῆς. Ἐσιώπων αἰωνίως καὶ ἔχανον πᾶσαν ἰκμάδα πνεύματος ἢ ἐτοιμότητος ὁσάκις τὴν ἔβλεπον. Ἐρριπτόμην εἰς ἀνόητον ρωμαντισμὸν καὶ ἀφιέμην νὰ πλανῶμαι εἰς ρεμβασμούς σιωπῶν ἀείποτε καὶ χύνων

τὰ ὑπερεκχειλιζόντα αἰσθηματά μου εἰς τετράδια στίχων.

— Εἰς τετράδια στίχων! ἀνέκραξα καὶ πάλιν.

— Ναι, φίλε μου. Τί τὸ θέλεις; ἦτο ταῦτα ἡ ἐποχὴ τότε. Ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς ἦνθε, ἐξεδίδοντο ἡ *Παρδώρα*, ἡ *Χρυσάλλις*, ἡ *Εὐτέρπη*, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τῶρα καλῶς, ἀνεγινώσκωμεν ποιήματα ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ κατετρώγομεν πᾶν νέον ποίημα τοῦ Ζαλοκώστα, τοῦ Ὀρφανίδου, τοῦ Βαλαωρίτου, τοῦ Ραγκαβῆ, τῶν Παράσχων καὶ τῶν νεωτέρων ἢ συγχρόνων μὲ αὐτούς. Ἦτο ποιητικὴ ἐπιδημία, ἀπὸ τῆν ὅποιαν δὲν ἠδυνάμην νὰ διαφύγω, ἢ μᾶλλον ἤτις μοὶ ὑπέτρεφε τὸν πυρετὸν τοῦ ἔρωτός μου. Καὶ ἔγραφον λοιπὸν καθ' ἡμέραν ποιήματα!

— Καὶ δὲν ἐδημοσίευσες κανέν; διέκοψα μὴ κρατούμενος.

— Τῶρα θὰ ἰδῆς... μὲ τὴν σειρὰν... μὲ τὴν σειρὰν... Βλέπεις λοιπὸν ὅτι προσεβλήθην κ' ἐγὼ ὑπὸ τῆς κολητικῆς νόσου τῶν τότε συγχρόνων μας, ἣν σὺ μόνος ὁ σιδηροῦς διέφυγες.

— Ἐγὼ ὁ σιδηροῦς... εἶπον μειδιῶν. Ναι... ναι... τὴν διέφυγα... ἀλλὰ μὲ τὴν σειρὰν.

— Ὁ Βрунζε ὡς μὴ προσέξες ἐξηκολούθησε :

— Τὰ ἔτη παρήρχοντο, καὶ ὅταν ἔγινε τεταρτοστῆς ἀπεφάσισα νὰ μελετήσω, οὐχὶ ἀπὸ ὄρεξιν νὰ γίνω νομικὸς, ἀλλ' ἐκ πόθου νὰ ἐπιτύχω θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, νὰ γίνω ἀξίος ἐκείνης. Ἐκλείσθην λοιπὸν καὶ ἐμελέτων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας μὲ δυνάμεις ἃς μοὶ ἔδιδεν ὁ πρὸς ἐκείνην ἔρως μου καὶ ἡ φιλαυτία μου, ἠγνόουν δὲ τί συνέβαιναν ἔξω περὶ ἐμέ. Ἐβλεπον μὲν τὴν Εὐθαλίαν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφρόντιζον νὰ μάθω μὴ τις ἐτάραττε τὰ ὄνειροπολήματά μου. Καὶ πάντοτε παρεξηγῶν τὴν ἀγαθότητα, ἣν ἐδείκνυεν ἔρωτῶσα μετ' ἐνδιαφέροντος περὶ ἐμοῦ καὶ τὴν γλυκύτητα δι' ἣς προσεπάθει ὁσάκις μὲ συνήντα ν' ἀνακουφίῃ τοὺς ἐκ τῆς μελέτης κόπους μου, ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ἐξησφαλισμένον ἀπὸ παντὸς ἐπιδρομῆος καὶ ἔτρεπον φιλαρέσκως τὴν πεποιθήσιν, ὅτι καὶ αὐτὴ συνεκέντρου ὅλα τὰ ὄνειρά τῆς εἰς τὸ δίπλωμά μου. Ἡ κατὰστάσις αὐτὴ διήρκεσεν ὑπὲρ τὸ ἔτος. Ὅσα ἐδυθίζομην πλειότερον εἰς τὰς μελέτας μου, τόσα ἀπεξενούμην τοῦ κόσμου καὶ ἀπεμονούμην μὲ τὸν ἔρωτά μου. Ἦλθε τέλος ἡ ἡμέρα τῶν ἐξετάσεων καὶ μόλις μοὶ ἀπηγγέλθη τὸ ἀποτέλεσμα, πρὶν ἐπιστρέψω εἰς τὴν οἰκίαν μου, ὅπου μετὰ παλμῶν ἀνέμενον οἱ συγγενεῖς μου νὰ μ' ἐναγκαλισθῶν διδάκτορα, ἐπορεύθην εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Εὐθαλίας, σπεύδων ν' ἀναγγεῖλω τὴν εἰδήσιν, ἐν ἣ συνεκέντρούντο ὅλα τὰ ὄνειρα, τὰ κοινὰ δι' ἀμφοτέρους, ὡς ἐγὼ ἐπίστευον. Ἀνέβην τὴν κλίμακα εἰς τὰ τέσσαρα καὶ ὤθην

σας ἀνευ ἄλλης διατυπώσεως τὴν θύραν τῆς αἰθούσης ὅπου, ὡς μοὶ εἶπεν ἡ ὑπερέτρια, εὐρίσκετο ἡ Εὐθαλία, ἐρρίφθη ἐντός αὐτῆς ἐτοιμος, ἀντὶ καλημέρας, νὰ φωνάξω δυνατὰ ἵνα τὴν καταπλήξω : διδάκτωρ.

Ὁ Βрунζε ἐσταμάτησεν ἐδῶ ἐπὶ μικρὸν, ἀνηγέθη ἀπὸ τοῦ καθίσματός του, ἔκαμην ἐν βῆμα καὶ ἔστη ἐνώπιόν μου ἀτενίζων με κατὰ πρόσωπον· ἐκτείνων δὲ τὴν μίαν χεῖρα πρὸς ἐμέ, ἐνῶ διὰ τῆς ἄλλης ἐκάμβανε τὸ ἐλαφρὸν ἔνδυμά του κατὰ τὸ ἀνώτατον κομβίον εἶπεν :

— Ἐμεινα, φίλε μου, κόκκαλο εἰς τὸ κατῶφλι μὲ μόνον τὸ δι... εἰς τὰ χεῖλη.

Ὁρέγων δὲ ἀμφοτέρως τὰς χεῖρας, ἀνυψῶν τοὺς ὤμους καὶ ποιῶν μορφασμὸν ἐκφραστικόν, προσέθηκεν εὐθὺς ἀμέσως :

— Καὶ τὸ δι... ἀκόμη ἐχάθη εἰς τὸν κρότον θερμοῦ φιλήματος, ὅπερ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔδιδεν ἡ Εὐθαλία εἰς ὠραῖον ἀνθυπασιστὴν τοῦ πυροβολικοῦ, ἔχουσα τοὺς βραχίονας περὶ τὸν λαιμὸν του.

Ἐσιώπησε. Καὶ ἀφοῦ διέσχισε τὸ δωμάτιον κατὰ μῆκος, ἐπέστρεψε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ καθισμά του, ὅπερ ἔσυρεν ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ ἰδιοῦ μου· ἀτενίζων με δέ :

— Σὲ ἀφίνω νὰ φαντασθῆς τὴν θέσιν μου, ἐξηκολούθησε μὲ φωνὴν προδήλως συγκεκινημένην. Ὅλοι οἱ πύργοι, οὗς εἶχεν οἰκοδομήσει ἡ φαντασία μου, ὡς ἐν ἦσαν ἐκ σιγαροχάρτου ἐκρημνίζοντο ἐκ θεμελίων εἰς τὸν βωδὸν κρότον ἐνός φιλήματος καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὸν ἄερα διὰ μιᾶς πνοῆς, συμπεριλαμβάνοντες καὶ ὅλα τὰ ὄνειροπολήματά μου. Ἀκόμη σήμερον αἰσθάνομαι τὴν ὀδύνην ἣν ἐδοκίμασα. Δὲν γνωρίζω πῶς ἀπέμεινεν ἡ Νιόβη ἢ ἡ γυνὴ τοῦ Λῶτ, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι τὸ πάθημά των δὲν θ' ἀπέτρεπε πολὺ τοῦ ἰδιοῦ μου. Φαντάσου ὅτι δὲν εἶχον δύναμιν οὔτε νὰ φύγω, οὔτε νὰ προχωρήσω. Ἀλλ' ἔμεινα ἐκεῖ καρφωμένος χωρὶς ἀναπνοὴν σχεδὸν, ἕως ὅτου αἱ εὐδαίμονες τρυγάνες μὲ εἶδον. Ἡ Εὐθαλία ἐκοκκίνισεν, ὁ ἀνθυπασιστής μας ἐτραχάχθη κᾶπως καὶ ἠτενίσσαμεν καὶ οἱ τρεῖς ἀλλήλους σιωπῶντες, διότι ἴσως οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἤξευρε τί πρέπει νὰ εἶπῃ καὶ πῶς ν' ἀρχίσῃ.

— Ἐλα, ἔλα, πλησίασε, εἶπε πρώτη ἡ Εὐθαλία καταστέλλουσα τὴν ταραχὴν τῆς καὶ προσποιουμένη εὐθυμίαν διὰ νευρικοῦ τινος γέλωτος, ἔλα νὰ σοὶ ἐξηγήσω τὸ αἰνίγμα καὶ νὰ σοὶ συστήσω τὸν Ὀρασκῶν.

Καὶ ἀμέσως ὑποκλινομένη ἐνώπιόν μου μὲ μιμικὴν ὑποκριτικῆς ἐπὶ σκηνῆς παρουσιαζούσης δύο ἀγνώστους :

— Κύριε Γεώργιε, εἶπε, σὰς παρουσιάζω τὸν μέλλοντα σύζυγόν μου.

Στρεφομένη δὲ πρὸς τὸν ἀνθυπασιστὴν ἐνῶ ἐγὼ ἠσθάνομην τὰς δυνάμεις μου ἐγκαταλι-

πανούσας με και ἐπρώρουν ὅπως στηριχθῶ ἐπὶ τινος καθίσματος :

— Κύριε Θρασύβουλε, εἶπεν ἐξακολουθοῦσα νὰ ὑποκρίνηται τὸ αὐστηρὸν ἦθος οἰκοδεσποίνης παρουσιαζούσης πρὸς ἀλλήλους τοὺς παρ' αὐτῆ προσκεκλημένους, σὰς παρουσιάζω τὸν κ. Γεώργιον Βρυῶν, ἀδελφὸν τῶν δύο στενοτέρων καὶ ἀγαπητοτέρων φίλων μου, διὰ τὸν ὁποῖον προητοιμάζομεν τὴν ἀνακοίνωσιν ἀπόψε, διὰ ν' ἀπολαύσῃ συγχρόνως δύο χαράς.

Καὶ χωρὶς νὰ φανῆ προσέχουσα εἰς τὴν κωμικὴν στάσιν ἀμφοτέρων τῶν παρουσιαζομένων προσέθηκε στρεφομένη πρὸς με :

— Ἀλήθεια λοιπὸν, τὸ δίπλωμα ; τὸ δίπλωμα ; τί ἀπέγειναν σήμερον αἱ ἐξετάσεις σου ;

— Ἐγείνα διδάκτωρ, ἀπεκρίθη μηχανικῶς καὶ με φωνὴν πάσχοντος, ὅστις οὔτε νὰ ὀμιλήσῃ ἔχει πλέον δυνάμεις.

— Διδάκτωρ ; Φαντάζομαι τὴν χαρὰν τοῦ ὅτου σπῆτι ὅταν ἐπῆγες διδάκτωρ ; Καὶ ἔτρεξεν ἀμέσως νὰ τὸ ἀνακοινῶσιν ὁ ἴδιος καὶ εἰς ἐμέ ! Εἰς ἐμέ τὴν ἀχάριστον, ἢ ὅποια ἐσυνωμωτοῦσα ἐναντίον τοῦ καὶ τοῦ ἐκρυπτα τῶρα τόσας ἡμέρας τοὺς ἀρραβῶνάς μου διὰ νὰ τὸν ἐκπλήξω ! Καὶ τὸν ἀφίνα νὰ συλλαμβάνῃ ἐπ' αὐτοφάρω... τοὺς χαριεντισμούς μου...

— Ὅλα αὐτὰ, τὰ εἶπε ταχέως ὡς χεῖμαρρος κατακυλιῶν καὶ παρτάζων, χωρὶς νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς ἐμέ οὔτε ἕνα στεναγμὸν νὰ παρενθέσω. Καὶ ἀφοῦ ἐμειδίασε πρὸς τὸν Θρασύβουλον ὅπως ἐρυθρὰ ὅταν προέφερε τὰς τελευταίας λέξεις, ἐπανελάβε καὶ πάλιν τὴν ἀκατάσχετον ρητορικὴν τῆς ἐπὶ τὸ εὐθυμότερον νῦν τοιζούσα τὰς λέξεις.

— Ἐμπρός, κύριοι, ἄς τρέξωμεν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ κυρίου διδάκτορος.

Καὶ στρεφομένη πρὸς τὸν μνηστῆρά τῆς μειδιῶσα πάντοτε :

— Ὅπου εἶνε χαράς, εἶπε, πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ εἰμεθα ἐκεῖ. Δὲν εἶνε ἀλήθεια, Θρασύβουλε ;

Καὶ ἐνῶ τρέχουσα εἰσῆρχετο εἰς τὸ πλησίον δωμάτιον διὰ πλαγίας θύρας, ἔστη πρὸς στιγμήν πρὶν εἰσελθῆ καὶ ἀφελῶς ὑποκλινομένη προσέθηκε :

— Κύριοί μου, μισὴ στιγμή νὰ φορέσω τὸ καπέλο μου, τὸ ἐπανωφόρι μου καὶ νὰ πάρω τὰ γάντια μου.

— Μὰς ἀπέστειλε τελευταῖον γλυκὺ μειδιάμα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον κράζουσα ἐνδοθεν :

— Πιστεύω οἱ κύριοι καθαλιέροι μου θὰ ἔχουν τὴν καλωσύνην νὰ με περιμένουν τὴν μισή αὐτῆ στιγμήν !

Γ'

Ὁ Βρυῶν διέκοψεν ἐνταῦθα ἐπὶ στιγμήν τὴν

διήγησιν τοῦ διὰ ν' ἀνάψῃ νέον σιγάρον, ἐγὼ δ' ἐπωφελήθην τῆς μικρᾶς ταύτης διακοπῆς, ἵνα σπουδάσω τὴν φυσιογνωμίαν του. Διότι ἀληθῶς ἔχρηξεν αὐτῆ μελέτης. Βαθμηδὸν, ἐφ' ὅσον προὔχρει ἡ διήγησις, ἢ τὸ πρὶν ἀπαθῆς μορφή του ἐφάνετο ὡσεὶ ἐμψυχομένη ὑπὸ ἀγνώστου ζωικῆς δυνάμεως, ὡσεὶ θερμικομένη ἐκ πυρὸς ἐσωτερικοῦ, ὅπερ εἶχε μὲν καλύψει ἡ τέφρα τοῦ χρόνου, ἤρξατο δὲ ν' ἀναρριπίζη ὁ πρόσφατος θάνατος καὶ τῷ ἀπέδωκε τὴν πρῶτην θερμότητα ἢ ἀνασκάλεισιν τῶν ἀναμνήσεων. Καὶ ἔβλεπον τὸν Βρυῶν σχεδὸν σπινθηροβολοῦντα ἐκ νεότητος, ὡς ἐὰν ἡ ἐκδρομὴ εἰς τὸ παρελθὸν τῷ εἶχεν ἀποδώσει καὶ τὴν παρελθούσαν ἐκείνην ἡλικίαν. Καὶ ἤμην πλέον ἀνυπόμονος νὰ ἴδω ποῦ ἐμελλον νὰ καταλήξωσιν αἱ ἀγνώστοί μου λεπτομέρειαι αὐταὶ τοῦ δράματος τῆς καρδίας αὐτοῦ. Καὶ ἐνῶ ἐγνώριζον πάντα τὰ ἐπακολουθήσαντα μέχρι τῆς λύσεως, ἤρχισα νὰ συλλαμβάνω τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι νείαι ὅπως δι' ἐμέ καὶ ἀγνώστοι περιπέτεια τοῦ βίου τῆς Εὐθαλίας ἤθελον μοὶ ἀποκαλυφθῆ.

Ἐνῶ δὲ τοιαῦτα τινὰ διελογιζόμην, ὁ Βρυῶν διακόπτων τὰς περιπλανήσεις τῶν σκέψεών μου καὶ ἐπαναλαμβάνων τὴν διήγησιν τοῦ :

— Ἐ, φίλε μου, εἶπεν ἀφοῦ ἐρρόφησε δις ἡ τρεῖς καπνὸν ἐκ τοῦ σιγάρου του καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ πλημμυρήσῃ τὸ δωμάτιον κατὰ νέφην, τί νομίζεις ὅτι ἐφάνη εἰς ἐμέ ἐκείνη ἡ στιγμή-μοῦλα ; Ἐὰν σοὶ εἶπω αἰὼν, ἢ παρομοίωσις θὰ εἶνε πολὺ τετριμμένη. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσῃς πῶς ἠδύνατο νὰ μοὶ φανῆ πρέπει νὰ φαντασθῆς τὴν θέσιν μου. Κεραυνωθεὶς ὑπὸ τῶν ἀλεπαλλήλων ἀνακαλύψων καὶ μὴ δυνάμενος νὰ συναθροίσω οὐχὶ πλέον τὰ θρύμματα τῆς ἐτοιμότητός μου ἢ τοῦ θάρρους, ἀλλ' οὔτε με αὐτὴν τὴν δειλίαν μου νὰ ὀπλισθῶ, ἤμην ἐρριμμένος ὡς πτώμα ἐπὶ τινος καθίσματος καὶ δὲν ἐτόλμων κἄν ν' ἀτενίσω τὸν εὐτυχεῖ ἀντιζηλὸν μου, μεθ' οὗ ἤμην μόνος ἐν τῇ αἰθούσῃ. Φαίνεται δὲ ὅτι πολὺ κωμικὴ θὰ ἦτο ἡ ἀπελπισία μου, διότι ἐκεῖνος, οἰκτιρῶν με ἴσως ἐπεχείρησε πρῶτος νὰ μ' ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς νάρκης, εἰς ἣν εἶχον βυθισθῆ.

— Φαντάζομαι, μοὶ εἶπε, ποῖαν χαρὰν θὰ ἔχουν αἱ ἀδελφαί σας, αἱ ὅποιαί μὰς ὀμιλοῦν περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης, ὡς περὶ...

— Δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀκόμη εἰς τὸ σπῆτι μου, διέκοψα ἀμνηχανῶν καὶ οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμούς ἀνεγείρας πρὸς αὐτόν.

— Πῶς ; δὲν ἐπῆγες ἀκόμη εἰς τὸ σπῆτι ; ἀνέκραξεν ἡ Εὐθαλία εἰσερχομένη εἰς τὴν αἰθουσαν καὶ προσπαθοῦσα νὰ φορέσῃ ἐν σπουδῇ τὰ χειροκτῆτά τῆς.

— Ἦλθον πρῶτον ἐδῶ νὰ σὰς τὸ ἀναγγείλω, ἀπήντησα ἐγὼ μετὰ τινος πικρίας καὶ μετὰ πόνου προσβλέπων αὐτήν.

— Αὐτὸ πρέπει πολὺ νὰ σὲ κολακεύῃ, Εὐθαλία, εἶπε μ' ἐλαφρὸν τόνον εἰρωνείας ὁ Θρασύβουλος, καρφώσας τὰ βλέμματά του ἐπάνω της.

Ἐκείνη δὲ χαμηλώσασα τοὺς ὀφθαλμούς της ἐνῶ αἱ παρειαὶ τῆς ἐπορφυροῦντο, ἀπήντησε μετὰ προσπεποιημένης ἀφελείας :

— Ἀλήθεια, τοῦτο ἦτο παραπολὺ ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Γεωργίου καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν τὸ ἤξιζα. Ἀλλὰ θὰ τὸν ἀποζημιώσω, τρέχουσα πρῶτη ἐπάνω καὶ ἀναγγέλλουσα τὴν εἰδήσιν, ἅμα φθάσωμεν εἰς τὸ σπῆτι.

Καὶ ἀμέσως ἐξερχομένη πρῶτη ἐκ τῆς αἰθούσης :

— Κύριοι, προσέθηκεν, ἄς σπεύσωμεν ὀλίγον, διότι φαντάζομαι τὴν ἀνυπομονησίαν των ἐκεῖ. Ἀλήθεια, κύριε Γεώργιε, εἶνε καὶ ἡ μαμά μου εἰς τὸ σπῆτι σας διὰ νὰ σὲ ἀσπασθῆ ἐκ τῶν πρώτων.

— Μέχρι τῆς οἰκίας μας οὐδένα ἄλλον λόγον ἀντηλλαξάμεν, ἐξηκολούθησεν ὁ Βρυῶν, ἐλαφρῶς στεναχῶν. Τὰ λοιπὰ ἴσως τὰ ἐνθυμεῖσαι, διότι σὺ εἶχες σπεύσει πρῶτος νὰ φέρῃς τὴν εἰδήσιν μὴ περιμένεις, οὔτε ν' ἀπαλλαγῶ τῶν τυπικῶν ἀσπασμῶν τῶν συμφοιτητῶν μας.

— Δηλαδή, οὐδὲν ἄλλο γνωρίζω, ἀπήντησα, ἢ ὅτι ἐνῶ ἡμεῖς διασκεδάζομεν ἐορτάζοντες τὸ δίπλωμά σου καὶ ἐχορεύομεν, σὺ ἦσο εἰς ἀνεξήγητον δι' ἐμέ κατῆρειαν βυθισμένος καὶ οὔτε ἀπαξ ἐχορεύσεις. Τότε τὸ ἀπέδωκα εἰς τὴν μεγάλην χαρὰν καὶ εἰς τὴν ἐκ ταύτης συγκίνησιν, διότι οὕτω με διεβεβαίωσες, ὅτε ἐπανειλημμένως τὴν ἐσπέραν ἐκείνην σὲ ἠρώτησα.

— Ἴδου λοιπὸν ὅτι τῶρα ἔχεις τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος. Τὸ δίπλωμα μοὶ ἐφάνετο πλέον ἀχρηστον. Μετενόουν σχεδὸν διότι ἔδωκα ἐξετάσεις ἀφοῦ αὐταὶ δὲν μοὶ ἔφερον ἐκείνην ὡς γέρας. Καὶ σὲ βεβαίω ὅτι ἠσθάνομην καὶ τύψεις συνειδήσεως ὡσάκις σὲ ἔβλεπον, διότι ἔνεκα τοῦ ἐρωτός μου εἶχον ἐπισπεύσει τὰς ἐξετάσεις μου ἀθετήσας τὴν πρὸς σὲ ὑπόσχεσίν μου. Σὲ εἶχον ἰδεῖ πόσον δυσηρεστήτης, ὅταν σοὶ ἀνήγγειλα ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ σὲ περιμένω ἀκόμη ἕνα μῆνα διὰ νὰ συνεξετασθῶμεν, καθὼς εἶχον συμφωνήσει, καὶ σὲ ἔβλεπον τὴν ἐσπέραν ἐκείνην πόσῃν χαρὰν ἐδείκνυες διὰ τὴν ἐπιτυχίαν μου καὶ πόσας διαχύσεις φιλίας μοὶ ἔκαμνες. Μοὶ ἐδείκνυες ἀληθῶς τὴν χρυσὴν σου καρδίαν, καὶ ὅμως ἐγὼ πάλιν δὲν ἐπωφελήθην τῆς εὐκαιρίας νὰ σοὶ ἀνοίξω τὴν αἰματωμένην ἰδικήν μου, νὰ σοὶ ἐξομολογηθῶ τὸν πόνον μου, νὰ ζητήσω ἀπὸ σὲ παρηγορίαν, συμβουλήν, ἀνακούρισιν. Ἀλλ' ἐκαθήμην εἰς μίαν γωνίαν μόλις δυνάμενος νὰ κρατήσω τὰ δάκρυά μου καὶ ἔβλεπον τὴν Εὐθαλίαν χορεύουσαν με τὸν εὐτυχεῖ ἀντίπαλόν μου.

— Τοῦτο ἀληθῶς καὶ σήμερον ἀκόμη με ἐκ-

πλήττει. Διότι ἀφοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἐσπέραν δὲν μοὶ εἶπες τίποτε, πῶς δὲν μοὶ εἶπες τὴν ἄλλην ἡμέραν ; Πῶς ἐσιώπησες ἐντελῶς μέχρι σήμερον ; Πῶς ἀντέσχες ; Δὲν σὲ ἠννόησαν κἄν ἀπὸ τὸ σπῆτι σου ;

— Ἐκτὸς τῆς Ἀγλαίας μας, οὐδεὶς ἄλλος ! Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ δὲν μοὶ ἔλεγε τίποτε. Μόνον μοὶ ἐδείκνυεν ὅλην τὴν πρὸς ἐμέ στοργὴν τῆς εἰς τὸ παραμικρὸν, καὶ με συνεπάθει σιωπηλῶς. Ὅταν δὲ ἡ μεγαλειτέρα ἀδελφή μου ἐγέλα με τὴν ἐκπλήξιν τὴν ὅποιαν μοὶ εἶχον παρασκευάσει κρύψασαι ἀπὸ ἐμέ τοὺς ἀρραβῶνας τῆς Εὐθαλίας, ἡ Ἀγλαία μας οὐδαμῶς συνεμερίζετο τὰς περὶ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἀστειότητας καὶ συνείθιζε νὰ λέγῃ μυστηριωδῶς κἀπως με τὴν γλυκεῖαν φωνὴν τῆς :

— Ἄν δὲν βγῆ σὲ κακὴ ἢ ἀστείότης μας ἐκείνη, πρέπει νὰ ἡμεθα εὐχαριστημένα.

Καὶ προσεπάθει νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὴν μεγάλην ἀδελφὴν μας, ἣν εἶχεν ἐπὶ τέλους μύησει εἰς τὸ μυστικὸν τοῦ ἐρωτός μου, ὅτι πολὺ θὰ μοῦ κοστίσῃ ὁ γάμος τῆς Εὐθαλίας.

— Καλὲ δὲν βαρεῖσαι ! ἀντέτεινεν ἐκείνη πάντοτε. Θὰ ἐρωτευθῆ κάμμιν ἀλλῆ ἔπειτ' ἀπ' ὀλίγον καιρὸν καὶ δὲν θὰ τῷ κοστίσῃ τίποτε...

— Καὶ ὅμως, διέκοψα ἐγὼ τὸν Βρυῶν διηγούμενον, νομίζω ὅτι αὐτὸς ὁ γάμος ἐκόστισεν εἰς ὅλους σας καὶ ἐπαρκαλόστισε μάλιστα...

— Εἶνε ἀληθές, μοὶ ἀπήντησεν ἐκεῖνος ἐν συγκινήσει. Διότι εἶνε βέβαιον ὅτι ἐκεῖ ἐκρυολόγησεν ἡ Ἀγλαία μας καὶ τὴν ἐχάσαμεν...

Εἰς τὴν θλιβεράν ταύτην ἀνάμνησιν ἐσιωπήσαμεν καὶ οἱ δύο ἀποτόμως. Ἐγὼ δὲ παρεσύρθη εἰς σιωπηρὰν συγκίνησιν, οὐχ' ἦσον τῆς τοῦ Βρυῶν προφανῆ. Εἶτα δὲ θέλων νὰ ἐξαγάγω καὶ ἐμὲ αὐτόν καὶ ἐκεῖνον τῶν λυπηρῶν σκέψεων, εἰς ἃς εἶχε ρίψει ἡμᾶς ἡ ἀνάμνησις τῆς γλυκυτάτης ἀδελφῆς του καὶ ἐπιμόνως ἐπανερχόμενος εἰς τὸ κύριον θέμα ἡμῶν τὸν ἠρώτησα :

— Ἀλλ' ἀκόμη δὲν μοὶ ἐξήγησες, πῶς κατάρθωσες νὰ σιωπήσῃς καὶ νὰ κρύψῃς ἀπὸ ὅλους ἡμᾶς τὸν πόνον σου.

Ὁ Βρυῶν ἠγέρθη, ἐβάδισε πρὸς τὰς ἀποσκευὰς του καὶ ἐξήγαγεν ἐκ μικροῦ μαρσίπου τετραδίον ὀγκῶδες καὶ ὑποκίτρινον ἐκ τῆς πολυκαιρίας.

Παρουσιάζων μοὶ δ' αὐτό :

— Ἴδου, μοὶ εἶπεν, ὁ ἀφωνας φίλος εἰς ὃν ἠνοιγον τὴν καρδίαν μου.

Τὸ ἤρπασα, βιαίως σχεδὸν, καὶ τὸ ἠνοιξα με ἀκατάσχετον περιέργειαν. Δὲν ἠδυνήθην δὲ νὰ κρατήσω ἐπιφώνημα ἐκπλήξεως, ὅταν εἶδον ὅτι ἦτο πλήρες στίχων :

— Αὐτὰ λοιπὸν εἶνε τὰ ποιήματά σου ; ἀνέκραξα. Καὶ πῶς δὲν ἐδημοσίευσες κανὲν ποτὲ ἐκ τῆς πληθούς αὐτῆς.

— Ἐὰν λάβῃς τὸν κόπον νὰ τὰ φυλλομετρήσῃς θὰ ἰδῇς ὅτι ἐδημοσίευσας.

— Καὶ οὐδέποτε μοι εἶπες τι ! εἶπον ὡς παρκαπονούμενος ἐνῷ αἱ ὀφθαλμοί μου ἐπλανῶντο ἐπὶ τῶν στίχων.

— Τί τὰ θέλεις, φίλε μου; Ἦσο τότε τόσον ἀπησχολημένος εἰς τὴν μελέτην σου ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ τὴν διακόψω. Ἐπειτα ἡ καρδία μου περιέλειπε τοιαύτην πλημμύραν θλίψεως, ὥστε ἂν ἐξέσπα ποτὲ εἰς ἐκμυστηρεύσεις πρὸς σέ θὰ παρέσυρεν ὅλα τὰ ρωμαϊκὰ δίκαια μὲ τὰ ὁποῖα τότε ἐνησχολεῖτο. Ἐγὼ δὲ ἐσκεπτόμην ὅτι εἶνε μωρὸν νὰ ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅπως αἱ ἀνόητοι διηγῆσαι τῶν αἰσθηματικῶν περιπετειῶν μου, καταλάβωσι τὸν χρόνον ὃν εἶχες ἀφιερῶσαι διὰ τὸν Οἰκονομίδην καὶ τὸν Καλλιγᾶν.

Δ

Ἐνῷ ταῦτα ἔλεγεν ὁ Βρυῆς ἐγὼ ἀνεγίνωσκον στίχους του. Ἦσαν ἀτεχνοὶ καὶ ποτε ἀκομφοί, ἐνικχοῦ δὲ ἡ ἀνάγκη τοῦ μέτρου καὶ τῶν ὁμοιοκαταληξιῶν, κατέστρεφον τὴν ἰδέαν. Ἀλλὰ τοσοῦτον αἰσθημα ἦτο διακεχυμένον ἐν αὐταῖς, ὥστε ἄκοντα μὲ πέρσυρεν ἡ ἀνάγνωσις. Μετέπιπτον ἀπὸ ἐκπλήξεως εἰς ἐκπλήξιν, διότι ἀνεκάλυπτον καλλοῦν ἀπροσδοκῆτους καὶ ἐξέφραζον ἐκάστοτε τὸν θαυμασμόν μου διὰ μιᾶς λέξεως, ἐξακολουθοῦντος τοῦ Βρυῆ νὰ λέγῃ :

— Θὰ εὖρης αὐτοῦ ὅλην τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔρωτός μου, καὶ ὅταν αὐτὸς ἐτάφη διὰ παντός ἐντός μου διὰ τοῦ γάμου τῆς Εὐθαλίας, θὰ ἴδῃς ὅτι ἤρχισαν αἱ σελίδες τῆς φιλίας μου, διότι ὑπάρχει εἰς τὸ τετραδίον αὐτὸ τὸ τελευταῖον ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ποῖημα γραφὲν διὰ τὰς ἐξετάσεις σου καὶ ἀφιερῶμένον εἰς σέ.

— Πῶς ; εἰς ἐμὲ ἀνεφώνησα ἐκπληκτος ἐρέφων ἀμέσως ὅλας τὰς σελίδας, ἵνα εὖρω τὸ τέλος.

— Ναί, εἰς σέ εἶπεν ὁ Βρυῆς μειδιῶν. Ἐὰν μάλιστα μελετήσῃς τὰς ἡμερομηνίας θὰ ἴδῃς ὅτι ἐνῷ πρὶν ἔγραψον σχεδὸν καθ' ἡμέραν, ἀπὸ τῶν γάμων τῆς Εὐθαλίας δὲν ἔγραψα πλέον παρὰ μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας, ὅταν αἱ ἐξετάσεις σου μοι προϋξήνησαν τόσην χαρὰν, ὥστε διήγειρον καὶ πάλιν ὅλα τὰ αἰσθήματα τῆς βαρυθύμου καρδίας μου. Βλέπεις ὅτι δὲν ἔγραψον ποιήματα ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ μόνον ὡς αἰκίαι ἡσθάνομην συγκινήσεις ἐντός μου.

— Βρὲ ἀδελφε, σὺ μὲ συγκινεῖς τώρα ἐπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια μὲ αὐτὰ ἐδῶ τὰ αἰσθήματα σου, ἀνεκράξα μόλις περᾶνας τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ εἰς ἐμὲ ἀφιερῶμένου ποιήματος.

Καὶ ἐγερθεὶς τῷ ἔτεινα καὶ τὰς δύο μου χεῖρας ὄντως συγκεινημένος. Ὁ δὲ Βρυῆς θλίβων μοι ἀφοτέρας ἀπήνησεν :

— Ω ! τὸ ἔγραψα τὴν ἐπιούσαν τῶν ἐξετάσεων σου, ὁπότε ἂν ἐνθυμῆσαι διὰ πρώτην φοράν

πρὸς τὸ βράδυ ἐξεδηλώθη ἡ σοβαρότης τῆς ἀσθενείας τῆς Ἀγλαίας μας. Ἄν τὸ ἔγραψον ἀργότερον θὰ ἦτο ἴσως θερμότερον, διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ λησμονήσω ὅτι κατὰ τὴν ἀσθενείαν τῆς σὺ ἐδείχθης πλειότερον ἀδελφὸς πρὸς αὐτὴν ἢ ἐγὼ.

Ἐβλεπον ὅτι ἡ ὁμιλία ἐλάμβανε τροπὴν ἢν ἐγὼ ἤθελον ν' ἀποφύγω, διὸ καὶ ἔστρεψα φύλλα τινα τοῦ χειρογράφου ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ εὖρω ἀφορμὴν ν' ἀλλάξω θέμα ὁμιλίας. Καὶ τυχαίως διατρέχων τὸ χειρόγραφον ἐνόμισα ὅτι εὖρον στίχους γνωστούς μοι ἤδη. Ἦρχισα ν' ἀναγινώσκω ἀπὸ τῆς πρώτης στροφῆς τὸ ποῖημα ἐκεῖνο, ὅπερ ἔφερε τὴν παράδοξον ἐπιγραφὴν *Γάμοι καρδιοκτόνοι* καὶ ἀνεμνήσθην ὅτι ἦτο ὄντως γνωστόν μοι ἐκ δημοσιεύσεως.

— Ἀλλ' αὐτὸ κῆπου τὸ ἀνέγνωσα, ἐφώνησα.

— Ἴδου ὅτι ἦλθεν ἡ σειρὰ του, μοι ἀπήνησεν ὁ Βρυῆς μειδιῶν. Δὲν ἀπατᾶσαι τὸ ἀνέγνωσας εἰς τὴν *Χρυσάλιδα*.

— Ἐχεις δίκαιον. Ἀκριβῶς εἰς τὴν *Χρυσάλιδα* τὸ ἀνέγνωσα ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τοὺς γάμους τῆς Εὐθαλίας. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὑπέπευσα πρὸς στιγμὴν ὅτι τὸ εἶχες γράψῃ σὺ, ἀλλ' ἐπειδὴ τόσον ἐπιμόνως μοι τὸ ἠρνήθησθε σὺ ἐπέμεινα περὶ τούτου, ἐπίστευσα ὅτι ἦτο ἀπλή σύμπτωση ἢ δημοσίευσίς αὐτοῦ ἀμέσως μετὰ τοὺς γάμους ἐκεῖνης.

— Καὶ ὅμως ἐκεῖνη τὸ ἐμάντευσε !

Μοὶ τὸ ἔλεγεν ἡ Ἀγλαία μας ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τῆς. Ἡ Εὐθαλία ὡς ἐνθυμείσαι διήραστο πολλὰς ὥρας μόνη μετὰ τῆς Ἀγλαίας μας καθ' ὅλην τὴν ἀσθενείαν τῆς. Ὅταν δὲ ἐδημοσιεύθη τὸ ποῖημα αὐτὸ, ἔλεγεν ὅτι ἦτο πεπεισμένη ὅτι ἦτο ἰδικόν μου. Καὶ διὰ τὴν πείσιν καὶ τὴν Ἀγλαίαν περὶ τούτου τῇ διηγῆθη τὴν μετὰ τὰς ἐξετάσεις μου σκηνὴν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς, ἣν πρὸ ὀλίγου σοὶ διηγῆθην. Προσέθετε δὲ, ὅτι μόνον ἄνθρωπος αἰσθανθεὶς τότε τοιαύτην ἀπελπισίαν ἠδύνατο νὰ γράψῃ τοὺς στίχους αὐτοῦ. Καὶ ἦτο ἡ μόνη ἣτις μ' ἐμάντευσε !

— Περὶ ἔργον, εἶπον ὡς ἀφηρημένως.

Μόνη ἐκεῖνη ἐμάντευσε καὶ ἐμὲ.

— Καὶ σέ ; ἠρώτησεν ὁ Βρυῆς ἐκπληκτῶς. Πῶς ; Πότε ; Σὲ τί ἐπᾶνω ;

Ἐδίστασα πρὸς στιγμὴν ἂν ἔπρεπε νὰ φανερώσω τὸ μυστικόν μου. Ἀλλ' ἐσκέφθην ὅτι εἶχον παρέλθει ἕκτοτε ἄρκετὰ ἔτη, ὥστε ἡ ἀποκάλυψις δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ γεννήσῃ ψυχρότητα ἢ σκάνδαλον. Ὑπέκυφα λοιπὸν εἰς τὰς διαχυτικὰς τάσεις, εἰς ἃς μὲ εἶχον παρασύρει αἱ ἐξομολογήσεις τοῦ φίλου μου καὶ εἶπον :

— Ὅταν ἐδημοσίευσας τὸ πρῶτον καὶ μόνον ποῖμά μου.

— Λοιπὸν ἔγραψες καὶ σὺ ποιήματα ; ἀνεφώνησεν ὁ Βρυῆς ἐπὶ μᾶλλον ἐκπλησσομένου. Καὶ ἐδημοσίευσας ; Κ' ἐγὼ σ' ἐνόμιζα σιδηροῦν !

Εἶπέ μου τα λοιπὸν. Διηγῆσου μοι τὰ καθέκαστα.

Ε

Ἦλθεν ἡ σειρὰ μου πλέον. Οὔτε πρὸς τὸν φίλον ὅστις μοι ἠνοῖξε τὴν καρδίαν τοῦ ἠδυνάμην ν' ἀρνηθῶ τὰς ἐξομολογήσεις μου οὔτε τὴν πρὸς διαχύσεις τᾶσιν ἣτις μὲ εἶχε καταλάβει ἠδυνάμην ν' ἀποφύγω. Ἦρχισα δὲ λίαν ἀποτόμως.

— Τὸ ἀπατῶν μου, εἶπον, εἶνε τὸ ἐν τῇ *Αὐγῇ* δημοσιευθὲν ἐλεγείον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἀδελφῆς σου.

Ὁ Βρυῆς ἔμεινεν ἐμβρόντητος. Μὲ ἠτένισε πρὸς στιγμὴν καὶ δάκρυα ἀνέβλυσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του. Ἀλλ' ἀπομάσσων αὐτὰ καὶ γενόμενος κύριος τῆς συγκινήσεώς του :

— Οὐδέποτε μοι ὠμίλησας περὶ αὐτοῦ, ἐφήθιρσε μὲ παράπονον.

— Ἀλλὰ, Βρυῆ μου, ἦτο δυνατόν νὰ σοὶ τὸ ὁμολογήσω ποτὲ. Ἐνόσω ἡ Ἀγλαία ἔζη, ἐφρόντιζον, ἐφ' ὅσον ἠδυνάμην, ν' ἀποκρίπτω τὸν ἔρωτά μου ἀπὸ σοῦ, ὅχι διότι δὲν ἦτο οὗτος ἀγνός ἢ δὲν ἦτο σοβαρὸν καὶ μέγα τὸ αἰσθημα μου, ἀλλὰ διότι ἐφοβοῦμην ὅτι ἠθελες ἴσως ὑποπτεύσει ὅτι ἢ πρὸς σέ φιλία μου ἦτο ψευδὲς πείθει, καὶ ὑφίστατο μόνον ἕνεκα τοῦ ἔρωτός πρὸς τὴν ἀδελφὴν σου.

— Καὶ ὅμως ἂν τότε ἦμην ἡσυχος, παρενέλαβεν ὁ Βρυῆς, ἂν δὲν ἦμην τυφλὸς ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μου ἔρωτος, ἔπρεπε νὰ τὸ ἐνοήσω. Τώρα ὅτε ἀναμνηστικῶς ὡς περὶ σοῦ μοι ἔλεγεν ἡ Ἀγλαία καὶ ὡς τρυφερότητας ἀντηλλάσσετε, ἀναγνωρίζω ὅτι μόνον ἄνθρωπος τετυφλωμένος ἐξ ἔρωτος, ὡς ἐγὼ, ἦτο δυνατόν νὰ μὴ διακρίνη τὴν ἀληθῆ ἐκεῖνην σημασίαν.

Ἐπικολούθησε βραχεία σιγὴ ἀφοτέρας σενωχωρούσα, ἣν διέλυσε ἐκεῖνος ἐξακολουθῶν :

— Ἀλλὰ διηγῆσου μοι τὰ τοῦ ποιήματος. Διότι ἐγὼ ἀκόμη ἐνθυμοῦμαι, ὅτι εἰς τὸ γραφεῖον τῆς *Αὐγῆς*, δὲν ἐγνώριζον τίποτε νὰ μοι εἶπουν περὶ αὐτοῦ, ἐκτός τοῦ ὅτι τοῖς ἐστάλη διὰ τοῦ ταχυδρομείου.

— Ἴδου λοιπὸν ἡ ἱστορία του, ἀπεκρίθη ὑπακούων εἰς τὴν θέλησίν του. Πόσον ἠγάπων τὴν Ἀγλαίαν εἶνε σήμερον ἀδύνατον νὰ σοὶ περιγράψω. Τοῦτο μόνον σοὶ λέγω, ὅτι καθὼς σὺ οὕτω καὶ ἐγὼ ἐστῆρίζον ὅλας τὰς ἐλπίδας μου εἰς τὸ δίπλωμα. Ἀλλ' ἡ μὲν Ἀγλαία οὐδένα ἄλλον ἠγάπησεν ἐνόσω ἐγὼ ἐμελέτων, ὁ θάνατος ὅμως μοὶ ἐστέρησε τὴν εὐτυχίαν μου ἣν ὠνειροπόλησα. Ἀπὸ τῆς ἐπιούσης τοῦ διπλώματος μου, ἐνῷ ἐγὼ ἐνόμιζον, ὅτι ἦμην ὁ εὐτυχέστερος τῶν θνητῶν, ἡ μοῖρα ἠθέλησε νὰ μὲ ἐξαγάγῃ τῆς ἀπάτης, καὶ πρῶτος ἐγὼ ἔμαθον ἀπὸ στόματος τοῦ ἱατροῦ τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχεν ἡ ζωὴ τῆς λατρευομένης κόρης. Ἠγρύ-

πνησα, ἐκοπίασα, ἐπάλαισα, ἀφωσιώθην, ἐκλαύσα, ἐδεήθην, ἔπραξα τὸ πᾶν ὅπως ἀπομακρύνω ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μάτην, μάτην ! Ἡ Ἀγλαία ἐχάθη δι' ὅλους μας ! . . . Καὶ ὅταν σὺ μὲ ἠυχαρίστεις δι' ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς ἔπραττον, ἐγὼ ἠσθάνομην ἐν ἐμαυτῷ τὴν δύναμιν νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου διὰ νὰ σώσω ἐκεῖνην.

Ὁ Βρυῆς τώρα πλέον ἔχυνε δάκρυα θαλασσά. Καὶ τοῦτον ἰδὼν ἐγὼ ἠθέλησα νὰ καταπαύσω τὴν θλιβερὰν ὁμιλίαν, ἣτις ἄλλως ἠγγίζεν ὀδυνηρῶς τὰ μυχιζήματα τῆς καρδίας μου. Ἀλλ' ἐκεῖνος :

— Ὅχι, ὅχι, εἶπε. Διηγῆσου τὰ πάντα, διότι πολὺ πολὺ θὰ μὲ ἀνακουφίσῃ τοῦτο.

— Δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο νὰ σοὶ διηγῆθῶ, τῷ εἶπον, ἢ ὅτι ἀφοῦ ἐχωρίσθημεν διὰ παντός ἀπὸ τῆς γλυκείας μορφῆς τῆς καὶ ἀπεσύρθη μετὰ τὴν πόρρασιν ν' ἀναπαυθῶ ἐκ τῶν τόσον κόπων καὶ ἀγρυπνιῶν μου ἔδωκα διέξοδον εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν λύπην μου καὶ ἐκλαίον καθ' ὅλην τὴν νύκτα μόνος ἐν τῷ δωματίῳ μου. Τὴν δ' ἐπίσυσαν ἡ ποιητικὴ μονομανία τῆς ἐποχῆς καταλαβοῦσα με οὕτω ἐξησθενημένον μοὶ ἐνέπνευσε τὴν ἰδέαν νὰ γύσω τὴν πιέζουσαν τὰ στήθη μου λύπην εἰς στίχους. Ἐγραψα λοιπὸν τὸ ἐλεγείον ἐκεῖνο καὶ καταβὰς εἰς *Πειραιᾶ* ἀπέστειλα τὸ χειρόγραφον πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς *Αὐγῆς* δι' ἐπιστολῆς ἐπὶ συστάσει, ἐγκλειούσης καὶ ἐν δεκάδραχμον, ὅπερ ἠθελε προλάβει πάντα περὶ τῆς δημοσιεύσεώς του δισταγμὸν. Τὸ ποῖημα ἐδημοσιεύθη, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἦτο ἄγνωστος ἀκόμη καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς *Αὐγῆς*. Καὶ ἰδού ὁ λόγος δι' ὃν ὅλαι αἱ προσπάθειαι καὶ ἔρευναί σου περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ποιήσαντος ἀπέβησαν εἰς μάτην.

Ὁ Βρυῆς κατὰ τὴν συνθήκην του ἠγέρθη νὰ περιπατήσῃ ἐντός τοῦ δωματίου, προσπαθῶν νὰ καταστείλῃ τὴν ἐταίμην εἰς σφοδρὰν ἔκρηξιν συγκινήσεώς του. Ἐπεκράτησε δὲ σιγὴ καὶ ἐπὶ τινα λεπτὰ ἠκούετο μόνον ὁ ἔρρυθμος ἐπὶ τοῦ πατώματος ψόφος τῶν βημάτων τοῦ Βρυῆ. Εἰς μίαν δὲ στροφὴν στάς ἐνώπιόν μου :

— Σὲ θαυμάζω, εἶπε, πῶς δὲν ἐξομολογήθης οὐδ' ἀπαξ εἰς ἐμὲ τὸν ἔρωτά σου πρὸς τὴν ἀδελφὴν μου, ἀφοῦ ἐγὼ ἦμην ὁ μόνος φίλος σου καὶ ὁ μόνος ἀδελφὸς ἐκεῖνης.

Ἐγὼ δὲ διαγνούς εἰς τοὺς λόγους τούτους πικρὸν τινα δισταγμὸν περὶ τῆς εἰλικρινείας τοῦ ἔρωτός μου, ἢ μᾶλλον ὑπόνοιαν ὅτι τὸ αἰσθημα μου ἦν παροδικὴ τῆς νεότητος ἐξαψίς, ἐλαφρόν τι καὶ παιδαριώδες αἰσθημα, ὅπερ καὶ νῦν ἐζήτουν ν' ἀναβιβάζω εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἰδικοῦ του παρασυρόμενος δῆθεν ὑπὸ τῶν ἐξομολογήσεών του ἠσθάνθη ἐν τῇ καρδίᾳ μου πόνον ἀγνωστον καὶ ἐγερθεὶς :

Διότι ἐπερίμενα, ἀπεκρίθη σοβαρῶς ὡς προσ-

βληθείς εις τὰ ἱερώτερα, νὰ σοὶ τὸ ἀναγγεῖλω ὅταν θὰ ἡδυνάμην καὶ νὰ σοὶ ἀποδείξω τὸ μέγεθος τοῦ ἔρωτός μου καὶ τὴν εὐκρίνειαν τῶν αἰσθημάτων μου ζητῶν σοὶ τὴν χεῖρά της. Ἐσιώπησα ἔκτοτε διότι ἡ τύχη δὲν ἠθέλησε νὰ μοὶ παράσχη τὴν εὐτυχίαν αὐτήν. Ἄν δὲ σοὶ τὸ λέγω σήμερον, πράττω τοῦτο διότι εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σοὶ τὸ ἀποδείξω πόσον τὴν ἡγάπων σήμερον ὅποτε ἔζησα βίον ὀλόκληρον μόνος μὲ τὸν ἔρωτα ἐκεῖνον, κλείσας τὴν καρδίαν μου πρὸς πᾶσαν ἄλλην καὶ ἀποκρούσας πολλὰς εὐκαιρίας.

Ὁ Βρυῆς ἐφάνη ἐκπλαγείς, μὲ ἤτένισε μὲ θαυμασμὸν καὶ :

— Σὺ εἶσαι ἦρωας, ἀνεφώνησεν. Εἶχον δίκαιον ὅταν σὲ ἐπίστευον σιδηροῦν πάντοτε χαρακτήρα. Ἀλλὰ τώρα σὲ ἀναγνωρίζω χαλύβδινον διότι σὺ ἀπαξ ἀπολέσας τὴν εὐτυχίαν σου ἐκλείσας τὴν καρδίαν καὶ δὲν ὠνειροπόλησας ἄλλην, ἐνῶ ἐγὼ . . .

— Ἐνῶ σὺ ; ἠρώτησα δυσπιστῶν νῦν μὲ τὴν σειράν μου πρὸς τὴν σοβαρότητα ὧσων περὶ τοῦ πρὸς τὴν Εὐθαλίαν ἔρωτός σου μοὶ διηγήθη.

— Ἐνῶ ἐγὼ, εἶπε μελαγχολικῶς, ἐξηκολούθουν ὠνειροπολῶν τὴν Εὐθαλίαν μέχρι προχθές. Καὶ ὅταν ἐμαθον τὴν χρείαν της, ἐτακτοποίησα τὰς ὑποθέσεις μου ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἠρχόμην νὰ τῆ ἐξιστορήσω νῦν τὸν ἔρωτά μου καὶ νὰ ζητήσω τὴν χεῖρά της !

Εἰς τὴν ὁμολογίαν αὐτὴν τοῦ Βρυῆ ἀπέμεινα ὡς κεραυνόπληκτος. Οὐδέποτε ἡδυνάμην νὰ ὑποπεύσω τῆλικούτον μέγεθος ἔρωτος. Καὶ ἰδὼν με ἐκεῖνος σιωπῶντα :

— Ἐννοεῖς τώρα ποῖον κτύπημα δι' ἐμὲ ἦτο ὁ θάνατος αὐτῆς ;

Ἐγὼ ἐκίνουν τὴν κεφαλὴν θλιβερῶς μὴ εὐρίσκων λέξεις νὰ ἐκφράσω ὅ, τι διελογίζομην.

— Τώρα θὰ σὲ μιμηθῶ, ἐξηκολούθησεν ὁ Βρυῆς. Θὰ κλείσω τὴν καρδίαν μου μὲ τὴν ὀδύνην τοῦ ταφέντος ἔρωτός μου.

Καὶ περισυλάζων τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης χειρογράφου τοῦ προσέθηκεν :

— Ἀλλὰ τὴν κλείω πολὺ ἄργα, ἀφοῦ μέχρι σήμερον τὴν ἔτρεφον μὲ ὄνειρα καὶ ἐλπίδας μελλούσης εὐτυχίας !

ΣΤ

Μετὰ μίαν ὥραν εὐρισκόμεθα εἰς Φαληρον. Ἄνεπνέμεν τὴν δρόσον τοῦ πνέοντος μπατή καὶ ἐθαυμάζομεν τὰς καλλονὰς τῆς μαγνητικῆς παραλίας. Ὁ ἥλιος ἔδυσεν, ἐπῆλθεν ἡ νύξ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης σελαγίζουσα σελήνη ἐφώτιζε τὸ παρὰ τὴν ἀκτὴν δειπνὸν μας. Ἡ ὀμίλια περιστραφεῖσα περὶ ὅ, τι ἀσήμεταν εἶχεν ἦδη ἐξαντληθῆ καὶ ἐρροφῶμεν σιωπηλοὶ τὸν καφέν. Ὁ Βρυῆς ἰδίως ἐφαίνεται παραδεδομένος εἰς σκέψεις βαθείας.

— Τί σκέπτεσαι ; ἠρώτησα ὅπως ἐξαγάγω

αὐτὸν ἀπὸ τῶν σιωπηλῶν διαλογισμῶν του.

— Σκέπτομαι, ἀπεκρίθη, ὅτι ἐν τῇ ἰδεώδει καὶ αἰσθηματικῇ βίῳ μας πολλὰ ἀναλογίαι ὑπάρχουσι μεταξὺ ἡμῶν τῶν δύο. Ἠγαπήσαμεν ἀμφότεροι καὶ δὲν ἀπηλαύσαμεν τὴν εὐτυχίαν ἣν ὠνειροπολήσαμεν. Ἐγράψαμεν καὶ οἱ δύο στίχους μόνον ὅταν ἡ καρδία μας ἠσθάνθη παλμούς ἔρωτος ἢ ὀδύνης, ἐλπίδος ἢ ἀπελπισίας. Τὰ πρῶτά μας ποιήματα ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τὸν ἔρωτά μας καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὅταν ἡ καρδία ἐθρήνηε τὴν ἀπώλειαν τῆς εὐδαιμονίας της !

Ὁ Βρυῆς ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ἀγγλίαν καὶ πάλιν, ὅπου διάγει βίον ἀποχωρητοῦ, θεραπεύων ἐναλλάξ τὸν κερδῶν καὶ τὸν λόγιον Ἐρμῆν. Μ*

Στατιστικαὶ σημειώσεις ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ

Α

Διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ διαίρεσις.

Ἡ μεγαλόνησος τῆς Μεσογείου Κρήτη διοικητικῶς μὲν διαίρεται εἰς πέντε Διοικήσεις, ὑποδιαιρουμένας εἰς δεκατρία ἐπαρχεῖα, ἀποτελούμενα ἐξ ὀγδοήκοντα ὀκτώ Δήμων, οἵτινες περιλαμβάνουσιν ἐν συνόλῳ 1133 πόλεις καὶ χωριά, καὶ διοικεῖται ὑπὸ Γενικοῦ Διοικητοῦ Χριστιανοῦ, δύο Διοικητῶν Χριστιανῶν καὶ δύο Μωαμεθανῶν, ὀκτώ Ἐπαρχῶν Χριστιανῶν καὶ πέντε Μωαμεθανῶν. — Δικαστικὰς δ' ἀρχὰς ἀριθμεῖ ἐν Ἐφετεῖον ἢ Κακουργοδικεῖον, πέντε Πρωτοδικεῖα, τρία Ἐμποροδικεῖα καὶ εἰκοσιτρία Εἰρηνοδικεῖα.

Β

Πληθυσμὸς.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατ' ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1881 ἀνέρχεται εἰς 279,192 ψυχὰς, ἦτοι 142,248 ἄρρενας καὶ 136,944 θήλειαι (Ἴδε ἐφ. Κρήτην ἀριθ. 617). Ἐξ αὐτῶν 204,781 εἰσὶ χριστιανοί, 73,487 Μωαμεθανοί, 254 Καθολικοί, 17 Διακρτυρόμενοι, 646 Ἰσραηλιταὶ καὶ 7 Ἀρμένιοι. Ἀπεγράφησαν δ' ὡς ἀκολούθως: 276,235 ὡς κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πόλεων, 894 ἐν ταῖς Μοναῖς, 147 εἰς τοὺς Τεκέδες, 444 ἐν ταῖς φυλακαῖς, 75 ἐν τοῖς νοσοκομείοις καὶ 1397 ὡς ἀποτελοῦντες τὴν ἐγγύριον χωροφυλακίαν.

Γ

Παραγωγή.

Κατὰ τὰς ἐτησίους δημοσίας προσόδους τοῦ ἀφόρου ἔτους 1879 καὶ τοῦ εὐφόρου 1880, ἐπὶ τῇ βάσει ἀξιοπιστῶν πηγῶν, ἦτοι ἀπολογισμῶν

τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ τ.π. ἐντὸς τῶν δύο ἐτῶν παρήχθησαν τὰ ἑξῆς: ἔλαιον ἀξίας 84,552,468 γροσίων, προϊόντα προβάτων 52,462,000 γροσίων, δημητριακοὶ καρποὶ καὶ ἄλλα διάφορα προϊόντα 108,400,545 γροσίων ἢ τὴν ἀξίαν διετούς παραγωγῆς ἀνῆλθεν εἰς 245,415,013 γροσία. Ἄρα ὁ μέσος ὄρος τῆς ἐτησίας παραγωγῆς ὑπολογίζεται εἰς 1,227,075 λίρας Τουρκίας.

Ἐλαίου δὲ παρήχθησαν κατὰ μὲν τὸ ἄφορον ἔτος 1,018,446 ὀκάδες, κατὰ δὲ τὸ εὐφορον 20,119,761 ὀκάδες, ἦτοι κατὰ μέσον ὄρον ἐτησίως 10,569,103 ὀκάδες ἐλαίου.

Τὴν ἀξίαν τῶν ἐλαίων Δ

Ἐξαγωγή.

Ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ παραγομένων προϊόντων ὁ σάπων καὶ τὸ ἔλαιον κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ εξαγωγῇ. Οὕτως ἀφαιρουμένων 5,583,840 ὀκάδων ἐλαίου ἐκ τῆς διετούς παραγωγῆς, ἦτοι δέκα ὀκάδων ἐτησίως κατ' ἄτομον, διὰ τὴν ἐγγύριον καταναλώσιν, ὑπολείπεται πρὸς εξαγωγήν κατὰ διετίαν 15,554,366 ὀκάδες.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Savary, Γάλλου περιηγηθέντος τὴν Κρήτην ἐν ἔτει 1779, ἐτησίως ἐξήγετο τότε τῆς νήσου ἔλαιον μόνον 2,160,000 ὀκάδες. Ἡ σπουδαία αὕτη διαφορὰ μεταξὺ τῆς εξαγωγῆς τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης καὶ τῆς σημερινῆς ἀποδοτὰ κατὰ πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὴν χρῆσιν τῶν νέων σιδηρῶν ἐλαιοπιεστηρίων, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπιγενομένην ἐλαιοσυρσίαν. Μόνον ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν ἐργοστασιάρχης Οὐστὰ Ρεσιδ μ' ἐπιπροσέφησεν, ὅτι ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν κατέσκευασεν 850—900 ταιαῦτα.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἐξάγονται χαρτοῦπια, βελανίδια, τυροὶ καὶ γαλακτερά, οἶνοι, κάστανα, πορτοκαλλία, σταφίδες, σπόγγοι, μέπαξα, ξυῖα καὶ κατὰ τρίτον βρώμη, λεμόνια, κίτροα, μέπιλα, μανταρίνια, κρόμμυα, μέλι, κηρός, ἐλαταί, πικρὰ καὶ γλυκὰ ἀμύγδαλα, κοχλίας, οἰνόπνευμα, ἀνθόνερο, δαφνέλαιον, μυρτόφυλλα, δίκταμος, νάξιοι λίθοι, ἐγχειρίδια, ράβδοι, μάλλινα σκεπάσματα, χαπλαμάδες, ράκη, ἐφθαρμένα μέταλλα, ὀστὰ, πίτυς καὶ ἀκατέργαστα δέρματα προβάτων, αἰγῶν, βοῶν, λαγῶν καὶ ζουριδῶν.

Ὁ Savary ἐν Κρητικαῖς ἐπιστολαῖς (σελ. 149) αναφέρει ὅτι ἡ εξαγωγή τῆς νήσου πρὸ αἰῶνος ἀνῆρχετο εἰς 5,226,666 φράγκα, ἦτοι 26,133,330 γροσία.

Ἡ ἀξία τῶν ἐξαχθέντων ἐν ἔτει 1874 (Τουρκικὸν κρητικὸν ἡμερολόγιον τοῦ 1299 σελ. 147) ἀνῆλθεν εἰς 9,240,500 γροσία διὰ τὴν Τουρκίαν καὶ 24,209,600 γροσία διὰ τὸ ἐξωτερικόν· ἐν συνόλῳ ἐτελωνίσθησαν ἀντικει-

μενα εξαγωγῆς ἀξίας 33,450,100 γροσίων.

Ἐν ἔτει 1875 ἡ ἀξία τῶν μὲν εἰς Τουρκίαν ἐξαχθέντων ἀνῆλθεν εἰς 24,204,600 γροσία, τῶν δ' εἰς χώρας ξένας εἰς 19,242,900 γροσία, καὶ ἐν συνόλῳ εἰς 43,447,500 γροσία [Τουρκ. κρητ. ἡμερ. 1293 σελ. 155], ποσὸν ἀνώτατον διὰ τὴν εξαγωγήν τῆς Κρήτης, ὅπερ μόνη ἡ εξαγωγή τοῦ 1882-83 δυνατὸν νὰ φθάσῃ, ἕνεκα τῆς μεγίστης ἀφθονίας τοῦ ἐλαίου.

Μεταγενεστέρως πληροφορίας περὶ εξαγωγῆς εὐρίσκομεν ἐν ἐκθέσει τῆς Διευθύνσεως τῶν Τελωνεῶν Κρήτης, δημοσιευθεῖσα περιληπτικῶς ἐν τῇ «Πατριδι» καθ' ἣν ἐν ἔτει 1879 ἐξήχθησαν ἀντικείμενα ἀξίας 28,204,780 γροσίων, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1880 ἀξίας 35,282,698 γροσίων.

Ε

Εἰσαγωγή.

Τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγόμενα ἀντικείμενα εἰσὶ τὰ ἑξῆς: πάντοιδη ὑφάσματα, μέταλλα, ἐπιπλα, φάρμακα, βιομηχανικὰ ἐργαλεῖα, πῆλινα καὶ ὑάλινα σκεύη, πετρέλαιον, ποτὰ, πάστα, ἀρώματα, καπνὰ, καφῆς, ζάχαρις, ὀρούζια, ἀλευρα, ὄσπρια, δημητριακοὶ καρποὶ, παστά, βούτυρον, βαφαί, δέρματα κατεργασμένα, βουβαλοδέρματα ἀκατέργαστα, ἀνθρακες καὶ ξυλεῖα κούσμιος καὶ οἰκοδομήσιμος.

Κατὰ τὰ προμνησθέντα ἡμερολόγια ἡ ἀξία τῶν μὲν ἐν ἔτει 1874 εἰσαχθέντων ἀντικειμένων ἀνῆλθεν εἰς 13,227,099 γροσία, τῶν δ' ἐν ἔτει 1875 εἰς γροσία 15,152,462. — Ἐν ἔτει δὲ 1879 εἰσήχθησαν κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ Τελωνεῖου ἀξίας 16,956,425 γροσίων καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1880 ἀξίας 17,834,000 γροσίων.

ΣΤ

Γενικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ εξαγωγῆς.

Ἀξιοσημείωτον καθ' ἡμᾶς ὅτι, ἐνῶ τῇ εξαγωγῇ τῶν ἐτῶν 1874, 1875, 1879, καὶ 1880 παρατηρεῖται λίαν δυσανάλογος ἀξιομείωσις, ἐξ ἐναντίας ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν αὐτῶν ἐτῶν παρατηρεῖται βαθμιαία ἀύξησης. Ἡ ποικιλία αὕτη τῆς αὐξήσεως καὶ ἐλαττώσεως τῆς εἰσαγωγῆς καὶ εξαγωγῆς ἀποδοτὰ εἰς πολλὰ αἰτία, ἢ λεπτομερῆς ἐξερεύνησις τῶν ὁποίων οὐ τοῦ παρόντος.

Τὸ αὐτὸ παρετήρησεν ἄλλοτε ὁ Ἐξ. Κ. Φωτιᾶδης, πρῶτον Σύμβουλος τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ἐν πραγματείᾳ τοῦ τινι, ὑπὸ τὸν τίτλον «Χρῆζομεν μεγαλητέρων πρῶτων», σύγκρισιν ποιούμενος ἐπὶ τῆς προόδου τοῦ τόπου τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς εξαγωγῆς· ἔγραψε δὲ τὰδε: «Ἐν ἔτει 1779 ἐξήχθησαν τοῦ λιμένος Χανίων μόνον διὰ τὴν Γαλλίαν προϊόντα ἀξίας 8,950,000 γροσίων καὶ εἰσήχθησαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐμπορεύματα γαλλικὰ ἀξίας 2,750,000

γροσίων· κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1864 εἶχον ἐξαγωγὴν 371.000 λιρῶν στερλινῶν καὶ εἰσαγωγὴν 574.000».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ὑπολογίζεται, ὅτι ἡ ἐτήσια ἐξαγωγή Κρήτης εἶναι ἴση πρὸς τὸ τέταρτον περίπου τῆς ἐτήσιας παραγωγῆς, ἡ δ' εἰσαγωγή εἶναι πάντοτε σχεδὸν ἐλάσσων τῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰδικώτερον, ἢ μὲν αὐξομειώσεις τῆς ἐξαγωγῆς ἀποδιδέταται πρὸς τὴν ἀφορίαν ἢ εὐφορίαν τοῦ ἔτους, εἰς δὲ τὴν τακτικὴν βαθμιαίαν αὐξήσιν τῆς εἰσαγωγῆς, κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη, παρέχουσι τὴν ἀφορίαν τὸ στάσιμον τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας, ἡ ἔλλειψις οὐσιωδῶν στοιχείων πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς γεωργίας καὶ ἡ ὁσημέραι πολυπλασιάσεις τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου.

Χανία, τῇ 24 Ἰουλίου 1883.

Ρ. ΙΑΚ. ΚΑΛΑΪΣΑΚΗΣ

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ

Ἡμέραν τινὰ, ἐνῶ περιεπάτου μετὰ φίλου μου πλησίον τῆς παραλίας, παρετήρησα κοιμώμενον ἐπὶ τοῦ σκληροῦ ἐδάφους ἄνθρωπον, οὗτινος τὰ ἐνδύματα ἐμαρτύρουν τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν· πῖλος παλαιὸς καὶ τετριμμένος ἦτο καταβιβασμένος ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν του, τὸ μαῦρον ἐνδύμα του ἦτο ἐσχισμένον καὶ ἄνευ κουβίων, αἱ δὲ περικνημίδες του εἶχον κατατριβῆ διὰ τῶν ὑπῶν τῶν ὑποδημάτων του· ὁ πῶγων αὐτοῦ ἐφκινέτο ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν ἀξήριστα.

Ἀμφότεροι, ὁ φίλος μου καὶ ἐγὼ, ἠσθάνθημεν ἀμέσως τὸ αὐτὸ αἰσθημα συμπαθείας, καὶ ἐστάθημεν θεωροῦντες τὸ οἰκτρὸν δεῖγμα ἐκεῖνο τῆς δυστυχίας.

Παραχρῆμα, χωρὶς νὰ εἶπω λέξιν, ἐξήγαγον ἐκ τοῦ θυλακίου μου ἓν πεντόφραγκον, καὶ θέτων αὐτὸ ἐπὶ τῆς παλάμης μου τὸ εἰδεῖξά πρὸς τὸν σύντροφόν μου. Ἐνόησε τὸν σκοπὸν μου ἐκεῖνος, καὶ πλουσιώτερος ὢν ἔθεσε δύο πεντόφραγκα πλησίον τοῦ ἰδικοῦ μου. Τὰ περιετύλιξα καλῶς ἐντὸς τεμαχίου χάρτου, καὶ κάμων μικρὰν στρωφὴν ἐπροχώρησα σχεδὸν ἔρπων πρὸς τὸν κοιμώμενον ἐκεῖνον ἄνθρωπον. Παρετήρησα ὅτι ἦτο ἀνοικτὸν τὸ θυλάκιον τῆς περισκελίδος αὐτοῦ, θυλάκιον, τὸ ὅποιον πολλὰκις βέβαια θὰ ἠρεῦνησεν εἰς μάτην. Ἐπλησίασα βραδίῳ ἐλαφρῶς καὶ ἰστάμενος ἐκάστοτε μὴ ἐξυπνήσῃ αὐτὸν ὁ θύρῳς τῶν βημάτων μου· οὐδέποτε γὰρ θέλουσα νὰ καταλάβῃ ἐξ ἀπροόπτου πτηνὸν τι εἰδεῖξε πλειοτέραν ὑπομνήν, ἐπροχώρησε μετὰ πλειοτέρας ἐπιτηδειότητος καὶ σιωπῆς· οὐδέποτε κλέπτῃς ἐκράτησεν οὕτω τὴν ἀναπνοὴν του. Ἐφθασα οὕτω ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ κοιμωμένου, ἐναυθὰ δὲ ἀνέπνευσα ἀπαξ ἐλευθέρως. Ἐπειτα ἔκλινα

πρὸς αὐτὸν βραδέως καὶ ἐλαφρῶς, ἐξέτεινα τὸν βραχίονα καὶ εἰσήγαγον ἡσυχῶς τὴν χεῖρά μου εἰς τὸ χεῖρον ἐκεῖνο καὶ πειναλέον θυλάκιον, ἐν ᾧ ἀφῆκα τὸ μικρὸν δέμα. Εἶτα ἀπέσυρα τὴν χεῖρά μου, ἀνηρέθην, καὶ ἀπεμακρύνθην μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς· ὁ ταλαιπῶρος ἐκεῖνος δὲν εἶχε ἐξυπνήσει.

ὦ! τὸν καλὸν ἄνθρωπον πόσῃν ἡδονῇ μὲς ἐπροξένησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην! Καὶ πῶς ἐπεθυμοῦμεν νὰ τῷ εἶχαμεν δώσει περισσώτερα ἐτι ἐξ εὐγνωμοσύνης! Ἐὰν ποτὲ κατὰ τύχην οἱ ὀφθαλμοὶ του πέσωσιν ἐπὶ τῶν γραμμῶν τούτων, ἄς δεχθῇ τὰς εὐχαριστίας μας.

Alphonse Karr.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Εἰς ἐστιαιόριον:

Εἰς τῶν πελατῶν παραπονεῖται ὅτι τὸ μπιφτέκι του δὲν εἶνε πρόσφατο.

— Κύτταξέ, λέγει πρὸς τὸν ὑπηρετήν, τί ἄσχημη μυρωδιὰ βγάνει!

— Μὲ συγχωρεῖτε, ἀπαντᾷ οὗτος δεικνύων τὸν παρακαθήμενον τρώγοντα μετὰ πολλῆς ὀρέξεως, ἡ μυρωδιὰ εἶνε τοῦ ψαριοῦ τοῦ τρώγει ὁ κύριος!

***

Ὁ Ἀγαθόπουλος καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν εἶνε σήμερον ἀνθροπολογαγός. Πρὸ τινων ἡμερῶν ἐπετῆρει εἰς τὰ γυμνάσια τῶν νεοσυλλέκτων. Ὁ λοχίας προγυμναστής ἀνέπτυσσε τὰς κινήσεις:

— Μὲ τὸ δν, ἔλεγε, σηκώνετε ὅλοι τὸν ἀριστερὸν πόδα καὶ τὸν κρατεῖτε μετέωρον ἕως ὅτου ἀκούσητε τὸ πρόσταγμα δῦα.

Δοθέντας τοῦ προστάγματος ὁ Ἀγαθόπουλος παρακτῆρει πολὺ πλησίον δύο πόδας ὑψωμένους, ἓνα δεξιὸν παρὰ ἓνα ἀριστερὸν. Καὶ χωρὶς νὰ σκεφθῇ, ὅτι κατὰ λάθος νεοσύλλεκτός τις ὑψωσε τὸν δεξιὸν πόδα παρὰ τὸν ἀριστερὸν τοῦ παραστάτου αὐτοῦ, ὁ Ἀγαθόπουλος λίαν σοβαρῶς φωνάζει:

— Ποῖος εἶνε αὐτός ὁ ὅποιος κρατεῖ καὶ τοὺς δύο πόδας ταυτοχρόνως ὑψωμένους!

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ φανταζόμενος ὅτι τὸ ὑπερτατον ἀγαθὸν εἶνε ἡ ζωὴ, ἐξευτελιζει τὴν ψυχὴν του.

Ὁ ἀργὸς ὁμιιάζει πρὸς τὸ λιμνάζον ὕδωρ, τὸ ὅποιον σήπεται.